

FOLKE VIRKE

Februar - Marts - April 2022

KVINDER i kulturen

www.folkevirke.dk

Platforme, rebeller og særlige cirkelslag

Af Lisbeth Tolstrup, tekstilformgiver og kunsthistoriker, cand.mag.

3

Ragna Grubb – en absolut moderne arkitekt

Af Kirsten Arkov, cand.mag. i kunsthistorie og cand.psych.

17

Hvorfor er kvindelige komponister og kunstnere så usynlige i kunstverdenen?

Af Ingeborg Okkels, lydkonsulent og lydforsker/Lydværk og medlem af bestyrelsen for Kvinder i Musik

6

FOLKEVIRKE

Social, kulturel og politisk oplysning

Udgivet af oplysningsbevægelsen
FOLKEVIRKE

Oplag: 1.200 . ISSN 0015-5845

**Deadline for næste nummer:
20. april 2022.**

Bladet kan kun bestilles ved direkte henvendelse til:

Folkevirkes kontor

Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal
1153 København K
Tlf. 33 32 83 11
E-mail: folkevirke@folkevirke.dk
www.folkevirke.dk

Dette nummer koster i styksalg
kr. 60 + porto.

Særpris for klassesæt.

Bladabonnement kr. 210 + porto pr. år

Medlemskab kr. 400 pr. år

Beløbene kan indbetales på

Folkevirkes konto:

Reg.nr. 5301 . Kontonr. 0287753

Redaktion

Annemarie Balle (ansvarshavende)
Firkløvervej 1
2400 København NV
Tlf. 51 51 24 20

Forretningsudvalg

Formand: Annemarie Balle
Næstformand:
Jeanne Bau-Madsen
Kasserer: Tove Hinriksen
Lene Rafn Berendt
Karen Hallberg
Ulla Lunde Hansen
Tove Kristensen
Lene Lund
Katina A. Rasmussen
Susanne Tarp

Tryk og layout

Aars Bogtryk & Offset, tlf. 98 62 17 11
E-mail: aarsbogtryk@aarsavis.dk
Layout: Louise Christensen
Genrefotos: www.colourbox.dk

FORENINGEN AF
DANSKE KULTUR-
TIDSSKRIFTER

Kvinder i kulturen

Kultur er for mig alt det, der åbner din sjæl – man kan rejse ud, men man kan også rejse ind i sig selv.

Jytte Hilden, tidl. kulturminister

Ser man på udstillingsprogrammer på landets udstillingssteder og på en række koncertprogrammer, er det tydeligt, at der i de seneste år er kommet fokus på kvindelige kunstnere. Kunstnere, som alle har en høj kvalitet, men som ikke tidligere har fået samme opmærksomhed som deres samtidige mandlige kolleger. En række frivillige i foreninger som Kvindelige Kunstneres Samfund og Kvinder i Musik har i de seneste år arbejdet med sine arkiver og har dermed sikret en uvurderlig kulturskat, som i mange år har ligget ubemærket hen. De forskellige tiltag har sat en større bevægelse i gang, som bl.a. har dannet baggrund for de senere års mange udstillinger og manifestationer.

Det at kunne stå på skuldrene af tidligere tiders kvindelige kunstnere er af stor værdi. Samtidig har udviklingen i samfundet også trukket i samme retning, så kvindelige kunstnere i dag er langt mere synlige – selv om der på en række områder stadig er langt til en reel ligestilling.

I dette temanummer af "Folkevirke" trækkes de historiske linjer op og der tegnes et billede af, hvordan kvinderne i kunsten trives.

God læselyst og på gensyn i Folkevirke!

**Annemarie Balle,
redaktør**

INDHOLD

Platforme, rebeller og særlige cirkelslag – lidt om kvinders synlighed i kunst.	3
Kvinder i Musik og kunst: Hvorfor er kvindelige komponister og kunstnere så usynlige i kunstverdenen?	6
Kvindens betydning i kulturen – set i et historisk perspektiv	12
Ragna Grubb – en absolut moderne arkitekt.	17
Kvinderne skal stadigvæk have mulighederne og mødet til at komme frem.	21
Folkevirkes landsmøde 2022: Samvær, debat og samtale og Debatmøde på Davids Samling.	23
Kvindestemmer '22 på spillestedet Hotel Cecil: Kunsten farver foråret i mange farver	24
Folkemøde på Bornholm: Folkevirke sætter fokus på demokratiet	26
Folkevirke klar med flere "genforeningskoncerter": Genforening i ord og toner.	27
Ensomhed blandt ældre i Nordjylland: Folkevirke har afprøvet forskellige debatformer	29
Spændende indblik i dansk og arabisk kultur	33
Arrangementskalender 2022	34
Folkevirke Landsorganisation og Amal Hayat Denmark: Veje mod mere lige muligheder	36

Forside:

Øverst: Et glimt fra Kvindelige Kunstneres Samfunds jubilæumsår i 2016, som blev indledt med en udstilling om KKS-arkivet i Dronningesalen i Den Sorte Diamant, Det Kongelige Bibliotek i København. Foto: Hans Søndergaard.

Nederst t.v.: Kunstmuseet AroS i Aarhus. Nederst t.h.: Arkitekt Ragna Grubb.

Platforme, *rebeller* og særlige cirkelslag

– lidt om kvinders synlighed i kunst

Af Lisbeth Tolstrup,
tekstilformgiver og
kunsthistoriker,
cand.mag.

Det kan forekomme snublende nær at istemme det fuldtonende klagekor, der næsten per refleks omgærdet kvindelige kunstnere og deres ofte manglende synlighed i et større kulturelt perspektiv. Men er det interessant? Giver det ikke bare endnu mere næring til et selvbillede, der alt for længe har skygget for markante kunstneriske udsagn og tilhør? Vi er trods alt inde i en bølge, hvor næsten ethvert kunstmuseum, galleri eller kunsthall med respekt for sig selv trækker kvindelige kunstnere frem af glemslen eller inviterer aktuelle navne til at udstille, samtidig med at der sættes kræfter ind på at overskygge den usynlighed, der gennem årtier har udgjort normen mere end undtagelsen. Læg dertil at mange kulturforskere i dag er kvinder, der gennem gedigent arbejde udfolder nye perspektiver på vej mod en større forståelse for de scenarier, der har og fremadrettet danner ramme om kvindelige kunstneres virke. I denne sammenhæng har jeg valgt at skrive om nogle eksempler, der over tid, i min optik, har haft en særlig betydning for styrkel-

sen af kulturelle selvbilleder og med dem rammesættende identitetsdannelse.

”Det er museerne, der afgør, om det er kunst”

For nogle år siden besøgte jeg et større dansk kunstmuseum i provinsen. Det er et sted, jeg har et særligt forhold til, og som jeg gerne frekventerer, så ofte det er muligt. På vej rundt i en af udstillingerne lod jeg mig indfange af en igangværende rundvisning, hvor der bl.a. faldt denne bemærkning: ”Det er museerne, der afgør, om det er kunst”. Lidt af en melding, var min første tanke, men så fulgte en hel lille kæde af associationer. For hvis udsagnet står til troende, tror da pokker, at mange års negligering af kvindelige kunstnere har en årsag, i og med det tidligere var normen, at ledere og indkøbsansvarlige primært var mænd. Men ud over det kønspolitiske er der vel også tale om et sy-

stemisk hierarki, hvor kunstinstitutionen, repræsenteret bl.a. ved kunstmuseerne, har været afgørende for forståelsen af begreber som kunst og smag.

Nu fortæller den lille anekdote jo ikke noget om, hvor godt rundviseren var inde i kunstmuseets forpligtelse til at ”belyse billedkunstens historie og aktuelle udtryk samt dens æstetiske og erkendelsesmæssige dimensioner”, som der står i Museumsloven (2014). Men i den fortsatte afdækning af mulige forklaringer på kvindelige kunstneres manglende synlighed i kulturlivet kan en vej være at flytte fokus fra det formelt samfundsrettede til nogle af de organiseringer, som fx billedkunstnere kan vælge at indgå i. Selvom der også i det felt kan være en del blinde vinkler.

Krydspres

Da jeg tilbage i efteråret 2017 gik ind i et samarbejde med Ulrikka Mok-

...Men i den fortsatte afdækning af mulige forklaringer på kvindelige kunstneres manglende synlighed i kulturlivet kan en vej være at flytte fokus fra det formelt samfundsrettede til nogle af de organiseringer, som fx billedkunstnere kan vælge at indgå i...

**Lisbeth Tolstrup,
tekstilformgiver og
kunsthistoriker, cand.mag.**

dad og Gina Hedegaard-Nielsen om at udgive det fjerde opus i serien "Tekstilkunst i Danmark", der aktuelt skulle dække perioden 2008-2018, skete det af flere grunde. Blandt de væsentligste var respekten for synlighed, som er afgørende for mange kunstnere – ikke mindst tekstilkunstnere, der for langt de flestes vedkommende arbejder i et særligt krydspres mellem det at være kvinde og det at arbejde tekstilt. En anden grund er en dyb veneration for Borgens Forlag, hvor Jarl Borgen i sin tid var afgørende for udgivelsen af de tre første bind i bogserien. Hvad jeg ikke vidste i detaljer, afslører billedkunstner og væver Anette Blæsbjerg Ørom i det fjerde bind i en lille artikel om baggrunden for det første opus, der dækkede perioden fra 1960-1987 (1987). Lidt om baggrunden her.

Midt i 1980'erne udkom på AOF's forlag opslagsværket "Kunstnerleksikon", der havde omtale af omkring 775 billedkunstnere – hvoraf kun en lille håndfuld arbejdede inden for det tekstile felt. Nok primært fordi der i redaktionen var arbejdet ud fra to sæt kriterier. Det ene, hovedkri-

Udgivelsen af Tekstilkunst i Danmark 2008-2018 er i sig selv en manifestation. Initieret af Ulrikka Mokdad og efter flere års hårdt arbejde udgivet af Forlaget på Tredje.

teriet, gjorde optagelse betinget af medlemskab af Kunstnersamfundet, mens det andet var et fravalg af kunsthåndværkere, herunder vævere, keramikere og designere, skrives der eksplicit. Desuden nævnes det i forordet, at "Med Kunstnerleksikon tilstræbes det på ny at give en samlet oversigt over nulevende aktive danske billedkunstnere, dvs. malere, billedhuggere og grafikere, med det brede formål at dække et behov for kvalificeret vejviser til den danske kunstverden". Et noget rigtigt udsagn, perioden taget i betragtning. Maleren Helge Ernst (1916-1991) bløder dog begreberne lidt op i den efterfølgende indledning, hvor han bl.a. skriver: "Men naturligvis arbejdes der seriøst på mange fronter for at aftvinge kunsten nye udtryk. [og senere, bl.a.] ...har mange kunstnere fjernet sig fra sokkelskulpturen og stafelimaleriet og søgt at udvide de traditionelle rammer for billedkunstnerisk udfoldelse". Om de nævnte citater direkte kan ses som et forsvar for andre udtryksformer får stå åbent, min pointe er her, at udgivelsen af dette leksikon med den noget begræn-

sete rammesætning satte en særlig bevægelse i gang.

Et par år tidligere, i 1983, var der i BKF – Billedkunstnernes Forbund, nedsat en række faggrupper, heriblandt en med tekstilt fokus. Efter at have set det føromtalt leksikon, opstod ideen om at udgive en særlig bog med reference til det tekstile felt. Faggruppens bestyrelse, der omfattede kunstnerne Ann-Mari Kornrup, Jette Nevers, Annette Graae og Anette Blæsbjerg Ørom, kom også til at udgøre den første redaktionsgruppe. To år senere lykkedes det, og bogen om tekstilkunst i Danmark fra 1960-1987 udkom på Borgens Forlag.

Helt for egen regning vil jeg vove den påstand, at udgivelsen af Tekstilkunst i Danmark 1960-1987 blev en medvirkende årsag til, at der i de

Karen Havskov Jensen skriver om sit kunstneriske udgangspunkt: "Jeg ser min egen produktion som en landbo-feministisk udløber af disse bølger" (forskellige aktivistiske/feministiske bølger).

Billedkunstneren Franka Rasmussen bevægede sig ofte mellem positioner i det, der traditionelt er blevet betegnet kunsthåndværk og billedkunst. Her ses et af hendes egne vævede værker. (Foto: Lars Pryds).

følgende år blev optaget væsentligt flere tekstilkunstnere i Weilbachs Kunstnerleksikon, der på det tidspunkt var under redigering forud for udgivelsen af den fjerde udgave, end der havde været i de foregående tre udgaver. Det nævnes, fordi netop Weilbachs Kunstnerleksikon i mange år udgjorde en form for kvalitetsstempel, hvilket var et

vigtigt skridt på vejen mod en mere formel anerkendelse.

Særlige cirkelslag

Uagtet de mere formaliserede tilgange, der kan anes i beskrivelsen af de to første nedslag herover, er det min oplevelse, at der i samtidskunsten inddrages og anvendes nogle greb, båret af sanselighed, filosofiske koblinger og et særligt mod til at bevæge sig på tværs af tid og genrer. I takt med et øget fokus på en stadig mere udfoldet kønsdiversitet giver det plads til nogle arbejds- og udtryksformer, frigjorte fra den meget kantede opdeling i kvindelige kunstnere overfor kunstnere af hankøn i traditionel forstand. Der er noget andet på spil, måske spejlende, pejlede eller ligefrem reflekterende det samfund og den verden, der under en global optik rammesætter vores hverdag. Gennem tiden har mange kunstnere rejst og på forskellig vis forholdt sig til andre kulturer end deres egen. En stærkt intuitiv tendens, der om muligt er blevet endnu mere vedkommende i takt med digitaliseringens stærke kommunikationsformer og en postkolonial kritik, der kan forekomme ret voldsom. Ikke overraskende, at taktilt markante materialer på den baggrund tillægges en særlig betydning. Den her beskrevne tredje vinkel kan illustreres gennem en omtale af udstillingsprojektet *Villa til Ragna og Franka*, kurateret af Charlotte Thrane og Torgny Wilcke. Om projektet skrev de to initiativtagere bl.a.:

”Forunderlige møbellignende skulpturer, værker i overraskende materialer, store billeder, skabt i stof, der hænger ned fra loftet og vævede tæpper, som foldes i rummet og bliver til telte, man kan gå ind i. [...] Udstillingen er et pirrende sansesbombardement, der samtidig rejser spørgsmål om, hvor grænserne mellem kunst og hverdagsgenstande går, og om, hvordan man skelner mellem kunstværk og kunsthåndværk”. På udstillingen blev vist værker af i alt 15 kunstnere, hvoraf de to, der gav navn til udstillingen, Ragna Braase (1929-2013) og Franka Rasmussen (1907-1994), fra hver deres platform rammesætte selve det at insistere på at arbejde som kunstnere.

Kilder:

Graae, Annette, Ann-Mari Kornrup, Jette Nevers og Anette Ørom (red.): *Tekstilkunst i Danmark 1960-87*, BKF og Borgens Forlag 1987.

Køie, Tove og Ole Malmqvist (red.): *Kunstnerleksikon*, AOF's Forlag, 1985.

Mokdad, Ulrikka, Gina Hedegaard Nielsen og Lisbeth Tolstrup (red.): *Tekstilkunst i Danmark 2008-2018*, Forlaget på Tredje 2019.

Museumsloven – LBK nr. 358 af 08/04/2014.

Tolstrup, Lisbeth: *Tekstile udtryk – en introduktion*, Forlaget Fiber-Feber 2010.

Weilbachs Kunstnerleksikon, 4. udgave, var under redaktion fra 1988 og udkom i fysisk form i 1994-2000. Informationerne om de ca. 10.000 kunstnere kan tilgås digitalt via kulturarv.dk

Hvorfor er kvindelige komponister og kunstnere så *usynlige* i kunstverdenen?

Af Ingeborg Okkels, lydkonsulent og lydforsker/Lydværk samt medlem af bestyrelsen for Kvinder i Musik

På den danske musikscene har der de seneste år kørt en debat om, hvorfor der er så få kvindelige komponister og musikere.

Det kyniske svar har været: Fordi der ikke er nogen.

Andre mere nuancerede svar har været: Fordi dem, der er, ikke er særligt synlige i offentligheden og sjældent får plads i musikhistorie-bøgerne.

Det, der især mangler i debatten, er fakta. Følger man dis-

kussionerne på de sociale medier, bygger argumenterne ofte på rene antagelser om, hvordan tingene hænger sammen. Problemet er, at fakta om kvindelige kunstnere ikke ligger nemt tilgængeligt på nettet, men helt konkret skal graves frem fra arkiver og gemmer – med andre ord, skal det usynlige gøres synligt. I 2018 fik jeg mulighed for at arbejde med et lydarkiv over kvindelige

danske komponister, indsamlet af foreningen Kvinder i Musik fra 1980 til 2016. Projektet, som gik ud på at digitalisere alle lydoptagelserne og gøre dem tilgængelige på det Kgl. Bibliotek, var en sand øjenåbner, for her væltede det frem med kvindelige komponister og deres musik, opført ved et utal af koncerter, indspillet som demobånd, omtalt igen-

1980-2016. Jo mere jeg arbejdede med projektet, des flere fantastiske kvindelige komponister dukkede op, som jeg aldrig havde hørt om før. Her var de, lyslevende i lyd- og videooptagelser. Jeg forstod, at dette lydarkiv var et vigtigt dokument over kvindelige komponisters musik gennem godt fire årtier i dansk musikliv.

Det, der især mangler i debatten, er fakta. Følger man diskussionerne på de sociale medier, bygger argumenterne ofte på rene antagelser om, hvordan tingene hænger sammen. Problemet er, at fakta om kvindelige kunstnere ikke ligger nemt tilgængeligt på nettet, men helt konkret skal graves frem fra arkiver og gemmer – med andre ord, skal det usynlige gøres synligt.

Ingeborg Okkels, lydkonsulent og lydforsker/Lydværk samt medlem af bestyrelsen for Kvinder i Musik

Dette arkiv er ikke bare dansk musikhistorie; det er også dansk kvindehistorie, dansk kulturhistorie og dansk kunsthistorie og derfor en vigtig kilde til at forstå, hvorfor så mange kvindelige komponister stadig er så forholdsvis usynlige på den danske musikscene og i offentligheden.

nem interviews i radioudsendelser og internationale tv-udsendelser. Altså kunne jeg allerede her svare på spørgsmålet om, hvor de kvindelige danske komponister var med ordene: Jamen de er jo lige her! – i Kvinder i Musiks lydarkiv, dokumenteret med 92 koncerter, 80 interviews, 19 studieoptagelser, 11 demobånd og ni videoer med kvindelige danske komponisters musik fra

I 2019 var digitaliseringsprojektet af Kvinder i Musiks lydarkiv (KiMs lydarkiv) færdigt og klar til lancering. I den forbindelse blev jeg kontaktet af Rasmus Holmboe, som på det tidspunkt var involveret i digitaliseringen af Statens Museum for Kunsts lydarkiv (SMKs lydarkiv). Dette lydarkiv har fokus på dansk eksperimenterende kunst mellem billede og lyd i perioden 1950-1992, ind-

Glimt fra præsentationen af Kvinder i Musiks arkiv. I midten ses de to initiativtagere Karen Englund og Tove Krag. Privatfoto.

samlet af kunstneren William Louis Sørensen.

Da dette lydarkiv skulle lanceres kort efter, blev jeg inviteret til at tale om lydarkivet ud fra en sammenligning med Kvinder i Musiks lydarkiv. I SMKs lydarkiv nævnes i alt 26 kvinder, de fleste som koner til deres afdøde kunstnermænd. 13 af kvinderne er kunstnere, og 10 af dem er danske kvindelige kunstnere. Gennem arbejdet med de to lydarkiver blev det klart, at de kvindelige kunstnere i SMKs lydarkiv stod over for stort set samme problemstillinger, som de kvindelige komponister, jeg lige havde arbejdet med i Kvinder i Musiks lydarkiv.

Altså var der her en oplagt mulighed for at trække nogle mere overordnede linjer for den kunst, som kvindelige kunstnere har arbejdet med gennem de sidste 3-4 årtier og de vilkår, de har levet under.

Altså, gik jeg i gang med at undersøge, hvorfor de kvindelige kunstnere og komponister er så usynlige i musiklivet, på kunstscenen og i offentligheden.

Arkiverne gemmer på svar

En af de kvindelige kunstnere, som tydeligst har debatteret kvinders vilkår i kunstverdenen og samfundet generelt, er Kirsten Justesen. Hun er uddannet klassisk skulptør, men har arbejdet inden for mange andre genrer fra body art og performance til skulptur og installationskunst. Justesen var en del af avantgardescenen i 1960'erne, hvor hendes eksperimenterende kunst førte hende over i den feministiske kunst, som udfordrede traditionelle værdisystemer i samfundet i 1970'erne.

Statens Museum for Kunsts lydarkiv

I SMKs lydarkiv finder man DR-radioudsendelsen "Kvinder i Kunst I og II", som Kirsten Justesen lavede i 1975, og som var en del af radiomagazinet "Lurenkik".

I "Kvinder i Kunst I" kan man bl.a. høre et interview med to unge kvindelige studerende fra Kunstakademiet, som fortæller om, hvordan det er at være ung kvinde på Kunstakademiet i 1975 – og det er en øjenåbner.

Logo: Maria Elskær.
Tegning: Mette Dreyer.

De fortæller om, hvordan de bliver åbenlyst diskrimineret, ikke bliver taget seriøst, osv. Blandt andet på grund af de emner, som de arbejder med i deres kunst: inddragelsen af hverdagslivet i kunsten, som for mange på denne tid fremstår som 'ikke fint'. Det måske mest slående i udsendelsen er de unge kvinders egen tvivl på egne kunstneriske evner, blot fordi de er kvinder. En tvivl som den dag i dag kan virke helt overdrevet, men som dengang var helt reel.

I "Kvinder i Kunst II" bevæger vi os udenfor Danmark. Her kan man blandt andet høre et interview med forskellige kvindelige kunstnere fra New York, som fortæller om kunstgalleriet SOHO20, som var et af de steder, hvor den feministiske kunstbevægelse udsprang fra i 1960'erne, og som stadig eksisterer i dag. Her fortæller kunstnerne om deres besvær med at få adgang til at blive udstillet på gallerierne og overhovedet at få lov til at udstille under eget navn. De fortæller også om, hvordan de sammen organiserede store demonstrationer uden for de største gallerier og om de tiltag, de fik kæmpet sig til.

Kirsten Justesen laver her en meget grundig og interessant analyse af den feministiske bevægelse i kunsten, hvor hun blandt andet spørger: hvorfor er der ikke nogle store kvindelige kunstnere? Hvad er feministisk kunst? Hvordan adskiller den sig fra 'normal' eller 'mandlig' kunst? Desuden diskuteres emner som retten til at være kunstnerisk kreativ som kvinde, det kvindelige geni m.m. Alle sammen spørgsmål, som stadig bliver diskuteret den

dag i dag, i hvert fald i musikbranchen, hvor jeg kommer fra.

Radioudsendelserne er vigtige dokumenter over hvilke vilkår kvindelige kunstnere stod over for i 1960'erne og 1970'erne, og kan give os en forståelse af, hvad der er årsagen til, at kvindelige kunstnere dengang var så forholdsvis usynlige i kunsthvervet, ikke bare i Danmark men også internationalt.

Ifølge disse dokumenter er svaret på, hvorfor kvindelige kunstnere er så usynlige i kunsthvervet, at de kommer ud af et kunstmiljø, hvor kvinder blev åbenlyst diskrimineret, ikke blev taget seriøst som kunstnere og sandsynligvis derfor havde et meget lavt fagligt selvværd.

Me-Too-bevægelsen som drivkraft

Spørgsmålet er så, om det stadig gælder for kvindelige kunstnere i dag? Har tingene ændret sig til det bedre, eller er det det samme?

Med MeToo-bevægelsen er der kommet øget fokus på kvinders vilkår i alle fag og brancher og dermed også i kunstbranchen og musikbranchen, hvor jeg kommer fra. Fokus har hovedsageligt været på at få synliggjort de mange seksuelle overgreb på kvinder, som har ligget som et tabu og en fast bestanddel i mange branchekulturer og at få gjort op med de bagvedliggende adfærdsmønstre, som har været med til at gøre overgrebene 'okay'. Diskussionen om kvinders dårlige vilkår og manglende rettigheder er som bekendt langt fra ny, men har været taget op gennem flere generationer. I nyere tid, første gang i starten af 1900-tallet med kvinde-

bevægelsens kamp for retten til overhovedet at måtte stemme til folketingsvalg på lige fod med mændene og dermed blive en del af demokratiet. Og senere i 1960'erne og 1970'erne med kampen for kvinders ret til lige adgang til arbejdsmarkedet på lige fod med mændene. I denne 'tredje bølge', hvor Me-Too har været en stor drivkraft, er fokus udover retten til at bestemme over sin egen krop og seksualitet også retten til at gøre karriere i alle fagbrancher, få magt og blive skrevet ind i historiebøgerne. Kort sagt at blive set og husket for eftertiden. Men ser man på opgørelser over, hvor mange kvindelige kunstnere og komponister, der er i forhold til mandlige, så ser tallene stadig dårlige ud. Så arbejdet med at kæmpe for ligestilling i kunstverdenen såvel som musikverdenen er stadig ikke slut.

Strategier for større synlighed

Men hvad har de kvindelige kunstnere og komponister selv gjort for at rette op på uligheden? Også det kan lydkiverne komme med nogle bud på. Men først lidt om hvordan Kvinder i Musiks lydarkiv blev til.

I 1980 startede bibliotekar Tove Krag et arkiv over kvindelige komponister i Danmark. Motivationen fik Tove Krag på sit arbejde som bibliotekar med noder på det Kongelige Danske Musikkonservatoriums bibliotek, hvor hun arbejdede som biblioteksleder.

En dag slog det hende, at der ikke fandtes en eneste node af en dansk kvindelig komponist i hele musikbibliotekets nodesamling, hvilket simpelthen ikke kunne passe.

Tove Krag stiftede derfor foreningen Kvinder i Musik med blandt andre Karen Engelund og brugte de næste mange år fra 1980 til 2016 på at opbygge et arkiv, som var opdelt i to: et lydarkiv og et papirarkiv.

Lydarkivet dokumenterede danske kvindelige komponisters værker gennem optagelse af koncerter og radiointerviews med danske kvindelige komponister. Papirarkivet bestod af anmeldelser og interviews, som hun samlede i skrapbøger.

Oprettelsen af foreningen Kvinder i Musik og de tilhørende arkiver er i sig selv strategier for at gøre flere kvindelige komponister synlige i dansk musikliv – for hvad der ikke dokumenteres glemmes ofte.

Formålet med KiM-arkiverne var at dokumentere danske kvindelige komponisters virke i nordisk musikliv fra 1980-2016 indenfor musikgenrerne klassisk, pop, rock, jazz og elektronisk musik. Og at skabe en mere nuanceret musikhistorie – og dermed også et musikrepertoire, så bl.a. de musikstuderende på Det Danske Kongelige Musik-konservatorium kunne få kendskab til og begynde at spille musik af danske kvindelige komponister og forhåbentlig tage musikken med sig resten af deres karriere. Hvorfor? Fordi det er god musik!

Markante markeringer

Kvinder i Musik arbejdede i 4 årtier på at dokumentere kvindelige danske komponisters musik i lyd og omtale og fik igennem årene også stablet en del store events og arrangementer på benene. Blandt andet en to-dages Kvindefestival på Louisiana i 1985.

Historien bag denne festival er sjov: Kvinder i Musik kontaktede Louisiana for at bede om at bruge stedet til deres festival. Louisiana syntes, det var sådan en god idé, at de fik lov at låne museet kvit og frit en hel weekend, bare de ikke brugte lokalerne med den permanente udstilling! En sådan gavmildhed ville være nærmest utænkelig i dag, hvor de store museer kæmper for at få pengene til at slå til.

I koncertprogrammet til Kvindefestivalen finder man blandt andet Duoen Chris Poole, hvorom der står: "Chris Poole, fløjte og tensorsax og Marietta Wandall, piano, spiller egne

kompositioner samt musik af bl.a. Marilyn Mazur og Hanne Rømer (Koncertsalen)". Desuden en barokkoncert: "– med værker af bl.a. Francesca Caccini, Elisabeth-Claude Jacquet de la Guerre og Barbara Strozzi. Bente Hogrefe, sopran, Eva Legene, blokfløjte og Karen Englund, cembalo".

Festivalprogrammet giver et unikt indblik i en ambitiøs festival for musik af kvinder og med kvinder på en af Danmarks fineste museer for moderne kunst i 1980'erne.

Samtidig dokumenterer det en effektiv strategi for at synliggøre danske kvindelige komponister og musikere og deres musik, ikke bare i dansk musikliv, men også i dansk kunstliv.

Et andet og endnu større arrangement, som findes i KiM-lydarkivet, er Nordisk Forum 1988, en nordisk kvindekongress afholdt i Oslo med 7.000 deltagere fra hele Norden og transmitteret i norsk tv. Her mødtes græsrodsbevægelser såvel som politikere og kunstnere for at diskutere feminismens fremtid i Norden. Kvinder i Musik arrangerede her et stort antal af koncerterne, og komponist Birgitte Alsted komponerede jinglen, som indledte alle udsendelserne.

Nordisk Forum havde stor betydning for synligheden af blandt andet kvindelige komponister i Norden, og takket være arkiver som KiM-lydarkivet vil dette store event – og med det, de mange kvindelige komponisters musik – ikke blive glemt.

To kunstarter – samme strategi

Men hvad gjorde de kvindelige kunstnere og komponister selv for at få

rettet op på uligheden? Også der kan lydarkiverne komme os til hjælp ved at give os nogle bud på nogle af de strategier, som de benyttede sig af. Strategier, som stadig er i brug i dag og som kan være til inspiration for næste generation af kvindelige kunstnere og komponister.

Sammenligner man de to arkiver, viser det sig, at de kvindelige kunstnere og komponister arbejder med meget ens strategier:

- De teamer op i foreninger og gallerier som f.eks. Foreningen Kvinder i Musik og SOHO20.
- De arrangerer koncerter og events på spillesteder og udstillinger på gallerier (opretter egne gallerier).
- De dokumenterer deres arrangementer og udstillinger i radioudsendelser og arkiver.
- De kæmper for kvinders ret til at være kunstnere og komponister ved at debattere det i offentlige medier som radio og tv m.m.

Alt sammen dokumentation, som synliggør kvindernes kunst – og ret til kunstnerisk virke – i musiklivet, kunstverdenen og i offentligheden. Foreningen Kvinder i Musik er i sig selv et godt eksempel på de første tre strategier: at teame up, arrangere koncerter og events og dokumentere danske kvindelige komponister og musikeres musik, alt sammen arkiveret i både lyd og tekst i KiMs lydarkiv og papirarkiv. Udover at optage koncerter og events sørgede Kvinder i Musik også for at dokumentere kvindelige komponisters virke ved at gemme radioudsendelser om dem og med dem. I KiMs lydarkiv kan man således

høre 24 radioudsendelser med kvindelige komponister og musikere fra perioden 1975-2004.

SMKs lydarkiv er ikke på samme måde målrettet dokumentation af danske kvindelige kunstnere, men som sagt indeholder dette arkiv dokumentation af 13 kvindelige kunstnere, hvoraf de 10 er danske. Kirsten Justesens to radioudsendelser, Kvinder i Kunst I og II, som vi allerede har kigget på, er gode eksempler på den sidste strategi: debat og dermed synliggørelse af kvinders rettigheder for lige vilkår i kunstverdenen.

Udsendelserne er vigtige historiske kilder til at forstå de svære og uretfærdige vilkår, som kvindelige kunstnere har måttet leve under før i tiden. Vilkår som, fordi de er blevet gemt i arkiver og dermed gemt for eftertiden, nu kan hjælpe os med at kaste lys over, hvorfor kvindelige kunstnere (og komponister) stadig i 2022 er så forholdsvis usynlige i kunstverdenen og i offentligheden. Heldigvis er der de sidste par år kommet særlig fokus på netop kvinders vilkår i kunstbranchen. De problemer, som de unge kvindelige kunststuderende stod med i 1970'erne og som stadig eksisterer som grundmønster i kulturen omkring kunstverdenen, bliver nu taget op til debat i offentligheden gennem interviews og artikler om emnet.

MeToo-bevægelsen har i sandhed fået synliggjort de kvindeundertrykkende mønstre i kunstbranchernes kultur, som før var usynlige og tabu. Man kan så diskutere om nogle af metoderne, f.eks. med udskamning af enkeltpersoner for at få tydeliggjort bagvedliggende patriarkalske

magtstrukturer, har været de rigtige. Måske det havde været bedre, hvis de udskammede havde fået mulighed for at stå frem og sige undskyld til deres ofre? Men alting er svært, når man er i gang med at skabe store forandringer.

Kvindelige komponister og kunstneres strategier

Sammenligner man de unge kvindelige kunstneres strategi for synliggørelse i 1970'erne med i dag, er det overordnet de samme greb, som bruges. Dog halter det en del med at få dokumenteret koncerter og udstillinger, da mange reklamer og dokumenterer deres events gennem tekst, billeder og videoer på sociale medier som Facebook, Instagram og TikTok. Medier, som ikke gemmer opslagene for evigt (højst et par år), og som har ubegrænsede rettigheder til at benytte materialer fra opslagene, indsætte reklamer i videoer m.m.

Samlet set betyder det, at store dele af kvinders kunst og musik i dag er i fare for igen at blive glemt for eftertiden og dermed, endnu en gang, blive usynlige i offentligheden og historiebøgerne.

Så hvad kan man gøre for, at de kvindelige kunstneres og komponisters kunst og musik bliver husket for eftertiden?

En af de vigtigste erfaringer jeg har gjort mig i mit arbejde med de to lydarkiver er, at hvis man ikke får dokumenteret kvindelige kunstnere og komponister og deres kunst og musik ordenligt, ja, så glider de simpelthen ud af folks bevidsthed og bliver usynlige. – ude af øje (og øre), ude af sind. I den medieverden,

som vi lever i i dag, hvor sociale medier spiller så stor en rolle for vores viden om, hvad der sker, dér er spørgsmålet om dokumentation endnu vigtigere. For hvordan skal vi dokumentere kunst for eftertiden, så vi kan finde det frem år efter år, kigge på det og blive klogere på kunst dengang og kunst i dag – og ultimativt, os selv?

Spørgsmålet om hvilke formater man skal dokumentere i (filer, spolebånd, papir osv.) er spændende, men alt for stort til at blive diskuteret her.

I stedet vil jeg gerne komme med et bud på, hvad man kan gøre for at sikre synliggørelse af kvindelige kunstnere og komponisters kunst og musik, nu og for eftertiden.

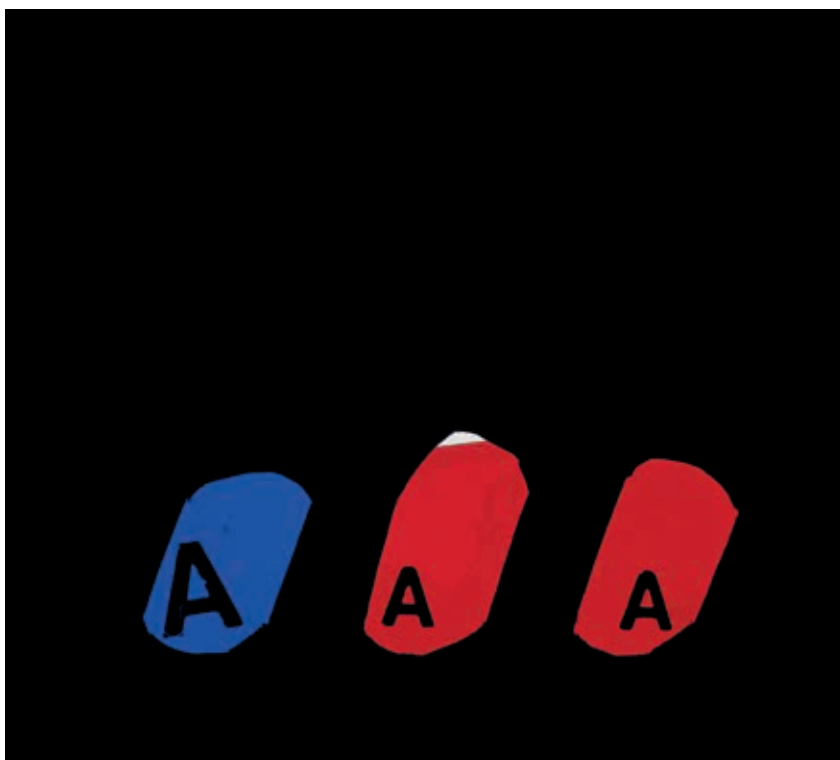
Man kan:

- gå i arkiverne og finde de kvindelige kunstnere frem – de er der!
- vise dem aktivt frem på udstillinger, opføre deres musik til koncerter og festivaler for at gøre dem synlige i offentligheden – derved skabe kvindelige forbilleder for unge piger og drenge, som de kan spejle sig i.
- skrive dem aktivt ind i kunst- og musikhistorien – så kvinderne forbliver forbilleder ud i fremtiden.
- blive ved med at dokumentere kvindelige kunstners kunst fremadrettet – for den er god!

Kvindelige forbilleder

De to lydarkiver indeholder allerede store kvindelige forbilleder.

I SMKs lydarkiv finder man blandt andet værket "Hvorfor blir det nat, mor?" fra 1989 af en af Danmarks bedst kendte kunstnere, Kirsten Delholm. Kirsten Delholm er billedkunst-

Et af de 56 dias-slides fra Kirsten Lockenwitz' "ABCDIA" fra 1965, som blev fundet i arkivet.

ner og teaterleder af Hotel Pro Forma, et internationalt performance-teater grundlagt i 1985, som også fungerer som kryds-disciplinært sted for kunstnerisk udvikling.

I KiMs lydarkiv finder man fem originale indspilninger af elektroniske musikværker fra 1956 af komponist Else Marie Pade, pionér inden for tidlig elektronisk musik i Danmark. Arkivet indeholder desuden uropførelsen af komponist og sanger Anne Linnets Symfoni nr. 1 fra 1988 og interview med den internationalt anerkendte percussionist Marilyn Mazur, som har spillet med bl.a. Miles Davis og mange andre store navne inden for jazz og fusion.

Derudover dukkede nye skønne lyd-kunstværker op i arbejdet med de to arkiver: Kirsten Lockenwitz' "ABCDIA" fra 1965, som består af 56 dias-slides med grafisk kunst, som

blev projiceret op på en stor skærm til live improviseret jazzmusik af Karsten Vogel og Martin Dam.

Dias-slidesene er gemt i samlingen sammen med et langt opførelses-partitur, hvilket gjorde det muligt i 2019 at rekonstruere værket som video ved at sætte dias-billederne sammen i rigtig rækkefølge sammen med jazzmusik-delen. Det viste sig nemlig, at musikdelen faktisk var blevet indspillet på plade i Ankerfons Studio i 1965 i en version efterfølgende, og at denne version var det tætteste, man kunne komme på selve værkopførelsen af ABCDIA dengang. Altså genopstod dette fantastiske kunstværk som video 54 år efter sin opførelse.

Og endnu et fantastisk kunstværk af en kvindelig kunstner blev trukket frem af glemslen og synliggjort til gavn for alle.

En gruppe medlemmer af Kvindelige Kunstneres Samfund foran Statens Værksteder for Kunst i København, hvor KKS holdt sit symposium Come On. Gruppen viser, hvor underrepræsenteret kvindelige kunstnere er i en række sammenhænge.

Fotos: Fotograferne Søndergaard.

Kvindens *betydning* i kulturen – set i et historisk perspektiv

Af Lene Rasmussen og Lise Seier Petersen

Kvindelige kunstneres vigtigste bidrag til kulturen er kunsten. Vejen til deres uddannelse og liv som professionel kunstner har imidlertid altid været brolagt med skarpe sten, for kulturelle og sociale forhold har historisk set altid spillet en stor rolle for billedkunstneres vilkår og status. Den vestlige kultur har i århundreder været et patriarkat med en langsom ændringsproces hen mod ligestilling mellem kønnene.

Kulturelt set har også dét, som kunsthistorikeren Sanne Kofod Olsen har kaldt "kunssystemet", spillet en stor rolle og gør det stadig: et system som gennem tiderne er blevet skabt af en konsensus af værdier fastsat af akademier, museer, gallerier, sammenslutninger, fonde, samlere, kritikere, kunsthistorikere om, hvad god kunst er, og hvad en kunstner er. Denne artikel starter med at belyse vilkårene for to af de tidligste kvindelige kunstnere i Danmark, og den gennemgår efterfølgende, hvordan kvinderne efterhånden satte sig op

mod ulighederne, enkeltvis og gennem et fagpolitisk fællesskab, op til i dag.

Tidligste kvindelige kunstnere

Maleren Johanna Fosie er den første kvinde, som blev professionel billedkunstner i Danmark. Hun blev født 1726 og døde tidligt – i 1764. Johanna Fosie lærte at tegne, radere og male hos sin far, maleren Jacob Fosie, der var tegnelærer på Søkadet-akademiet. Han drev privat tegneskole hjemme, hvor Johanna og hendes to søskende også uddannede sig.

Det har været et privilegium for en kvinde dengang at lære faget overhovedet. Kunstakademiet blev først grundlagt i 1754. Adgangen til undervisningen her var for kvinder ikke direkte forbudt; men man fik adgang kun som privatelever. Den professionelle kunstuddannelse med optagelse på professorskoler fandtes ikke for kvinder. De, der ønskede at blive kunstnere, måtte søge private kunsthøjskoler.

Billedhuggeren Adelgunde Vogt (1811-1892) kendes som den første kvin-

delige billedhugger i Danmark. Som Johanna Fosie kunne heller ikke hun blive optaget på Kunstakademiet; men fra 1840 fik hun, via en fælles bekendt adgang via billedhuggeren Bertel Thorvaldsens, eget atelier på akademiet på Charlottenborg. Her kunne hun under vejledning arbejde med sine store dyreskulpturer.

Thorvaldsen, som var Kunstakademiets direktør, så hendes kvalifikationer som dyrebilledhugger. Vel vidende, at ifølge statutterne kunne en kvinde ikke blive medlem af Akademiet, foreslog han alligevel i 1843 Adelgunde Vogt som medlem, med en næsten to meter høj hesteskulptur som såkaldt medlemsstykke. Udfaldet blev, at hun i stedet udnævntes til æresmedlem! På den måde har Thorvaldsen vist sig progressiv i forhold til at fremme kvindelige kunstneres muligheder. Adelgunde Vogts mest kendte offentlige værk i dag er i øvrigt bronzeskulpturen "En hjort" foran Jægerspris Slot.

Kunsthøjskoler for kvinder

I tiden eksisterede der heldigvis

mange private kunstskeoler, som op- tog kvindelige studerende. Blandt de mest søgte var Vilhelm Kyhns tegne- og maleskole for kvinder og Emilie Mundt og Marie Luplaus Tegne- og Malerskole for Kvinder. Det blev én af tidens største kunstskeoler for kvinder; i alt modtog ca. 400 kvinder undervisning dér i de omkring 35 år, skolen eksisterede.

Tegneskolen for Kvinder opnåede en særlig status i samfundet. Dansk Kvindesamfund tog i 1875 initiativ til skolen, som senere omdøbtes til Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder, Kunsthåndværkerskolen og på skiftede adresser – i dag er navnet Danmarks Designskole.

Charlotte Klein, en engageret kvindesagsforkæmper, blev den første forstander og lærer. Hendes mand, arkitekten Vilhelm Klein, blev formand for bestyrelsen. Skolen blev i 1877 statsstøttet og løsrevet fra Dansk Kvindesamfund. Skolen satte stærkt ind for at øge den faglige uddannelse af kvinder inden for kunsthåndværket og de grafiske fag.

Man så med kritiske øjne på, at kvinder ikke havde adgang til uddannelsen for professionelle kunstnere på Kunstakademiet og ønskede, at tegneskolen skulle være en forskole hertil.

Maleren Johanne Krebs (1848-1924) planlagde at etablere en decideret forskole til Kunstakademiet. Med 23 andre kvindelige kunstnere som støtter ansøgte hun i 1888 om, at kvinder skulle have adgang til Kunstakademiet. En sådan forskole kunne imidlertid blive en konkurrent til Tegneskolen for Kvinder, og Vilhelm Klein opponerede mod etableringen. Johanne Krebs fandt imidlertid, at Tegneskolen for Kvinder manglede en stærkere kunstnerisk profil og dermed stod i vejen for åbningen af Kunstakademiet for kvindelige studerende. Medlem af Dansk Kvindesamfund og af Rigsdagen, Frederik Bajer, støttede Johanne Krebs og hendes støtters fordring. Udfaldet blev, at Kunstakademiet i oktober 1888 åbnede den såkaldte "Den med Kunstakademiet

forbundne Kunstskeole". Her blev Johanne Krebs ansat som inspektrice. I 1908 blev kvinderne bedre stillet på Kunstakademiet, idet de fik fællesundervisning med de mandlige kunstnere (dog ikke vedrørende modeltegning).

Imidlertid blev kvinderne holdt uden for beslutningsprocesserne i Akademiet. Her var det nemlig udelukkende de mandlige kunstnere, der havde stemmeret. Enkelte kvinder blev valgt ind i Akademiets plenarforsamling: maleren Bertha Wegmann blev valgt ind i 1887 og Anna Ancher i 1904.

Manglende ligestilling inden for undervisning var således en vigtig hindring for muligheden for kvindernes udvikling som professionelle kunstnere og ikke mindst for den dermed følgende agtelse og indkøb af deres værker.

Et andet vigtigt forhold i kønsuligheden bestod i, at kvindelige kunstnere ikke kunne blive optaget i de fagpolitiske kunstnerorganisationer. Derigennem ville de kunne forbedre kvindernes reelle muligheder for at opnå adgang til at organisere de store udstillinger og uddele legater på lige fod med de mandlige kunstnere. Malende Kunstneres Sammenlutning optog ikke kvinder som medlemmer, skønt vedtægterne bekendte lige adgang. Ikke engang maleren Anna Ancher.

Kvindelige Kunstneres Samfund

Idéen til en fagpolitisk forening for kvinder opstod efter sigende i 1915 på trappen til Thorvaldsens Museum, hvor de to malere Marie Henriques og Helvig Kinch mødtes. De holdt efterfølgende flere møder med

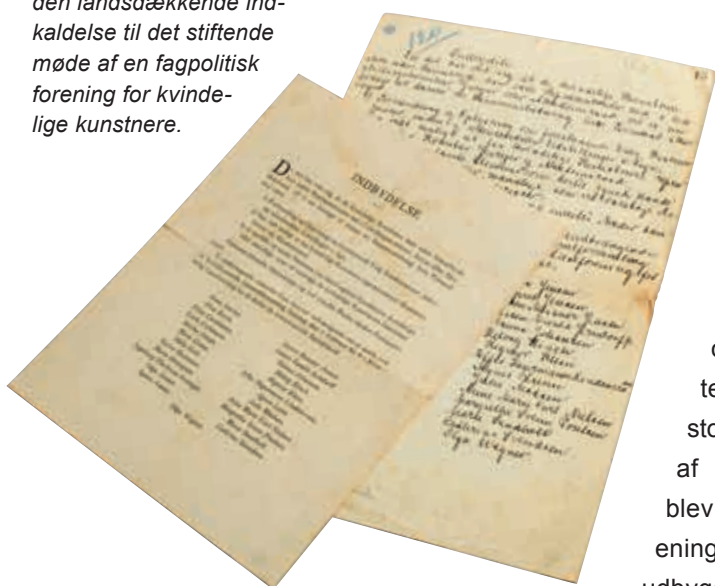

Et foto fra "Den med Kunstakademiet forbundne Kunstskeole", hvor Johanne Krebs blev ansat som inspektrice.

udvidet deltagerantal, og sluttelig efter årsskiftet 1915/1916 udsendte den lille kreds på 7 en opfordring til 18 andre kvindelige kunstnere om at bakke op med navns nævnelse på en landsdækkende indkaldelse til et stiftende møde af en fagpolitisk forening for kvindelige kunstnere. Opfordringen udsendtes til kvinder, som havde udstillet én gang på en offentlig udstilling. Det stiftende møde den 7. februar 1916 blev en succes, som førte til 75 kunstneres indtegning i den nye forening.

Navnet på foreningen blev Kvindelige Kunstneres Samfund, i forkortet form KKS, og i de kommende år arbejdedes med en målrettet strategi for ligestilling. Forandringer af den art tager tid. KKS samarbejdede tidligt med de øvrige kunstnerorganisationer om stiftelse af en fælles Croquissskole, og i 1918 lykkedes det at opnå statsstøtte: Kunstneres Statsunderstøttede Croquissskole blev en realitet.

Den håndskrevne original og den trykte udgave af den landsdækkende indkaldelse til det stiftende møde af en fagpolitisk forening for kvindelige kunstnere.

Med valget af maleren Elisabeth Neckelmann som formand for KKS i 1924 indledtes en lang årrække med styrkelse af kvindernes positioner og muligheder samarbejde med de øvrige organisationer og med udstillinger for medlemmerne.

Neckelmann satte stærkt ind på at uddybe kulturelle fællesskaber. Da Kvindernes Bygning i København i 1936 blev indviet, udvikledes et udstillingsfællesskab med husets bestyrelse – begyndelsen til, at KKS fik plads i Repræsentantskabet i bygningen i 1949.

I 1940'erne samarbejdede KKS med flere kunstnerorganisationer om et Kunstneres Hus, Kunstneres Auktioner m.v. Forhandlingerne udmøntede sig dog ikke i resultater. I 1969 samlede mange af organisationerne sig i én stor, nemlig Billedkunstneres Forbund (BKF).

KKS fortsatte imidlertid sit eget faglige arbejde med Gudrun Poulsen som formand. Hun udviklede et stort netværk og gjorde en massiv indsats for kvinderne i Akademiråd m.m. En del af medlemmerne i

KKS fandt, at tiden var inde til at opløse KKS – at ligestillingen mellem kønne var indtrådt, og at det var overflødigt med strategiske overvejelser og med særlig valgteknik til valgene i de store råd. Størstedelen af medlemmerne forblev dog i KKS, og foreningen fortsatte med at udbygge og styrke net-

værker og afholde sammenkomster, kurser og fælles udflugter til museer og udstillinger. Foreningen deltog i udstillinger også internationalt.

I 1970'erne samledes kvinderne i bevidstgørende fællesskaber som basisgrupper og ølejr. På Charlottenborg samlede en gruppe kvindelige kunstnere en stor udstilling af danske og udenlandske feministiske kunstneriske manifestationer. KKS videreførte foreningens faglige og kulturelle arbejde samtidig med, at foreningens omfattende arkiv voksede og overdroges fra formand til formand. Med tiden øgedes bevidstheden om værdien af en ordning og registrering af arkivalierne, og flere arkivudvalg påtog sig indledningen til en langvarig proces, der udmøntede sig i digitalisering til søgbar database af arkivet og overdragelse af det fysiske skrøbelige arkiv til Det Kongelige Bibliotek. En proces, som fortsat forløber.

Den nyere tid

Den 7. februar 2016 var det 100 år siden, Anna Ancher, Anne Marie Carl Nielsen, Marie Henriques, Helvig Kinch og godt 20 andre kvinder stiftede Kvindelige Kunstneres Samfund.

Der er tidligere i denne artikel vist eksempler på, hvordan markante kvinder gennem årene har arbejdet dedikeret for at sikre *”fuld ligestilling af og ligeværd for kvinder og mænd, så de på lige vilkår kan arbejde som professionelle kunstnere”* sådan, som det er formuleret i foreningens vedtægter.

Allerede i 2012 tog KKS hul på fejringen af 100-års jubilæet med

I 2014 udgav KKS antologien "100 års øjeblikke" som led i foreningens jubilæumsfejring.

symposiet "Come ON", der blev afholdt på Statens Værksteder for Kunst i København.

Symposiets intention var at tegne et omrids af fremtidens KKS og at diskutere, hvordan jubilæet i 2016 bedst kunne markeres.

I løbet af to intense og inspirerende dage deltog medlemmerne bl.a. i paneldebatter, workshops og en happening, hvor statistikker og diagrammer blev omsat til performance. Udgivelse af antologien "100 års øjeblikke" i 2014 var næste trin i jubilæumsfejringen. Et forskningsbaseret bogværk, hvor kunsthistorikere, kunstnere, historikere og kunstkritikere fortæller foreningens historie og indsætter den i både nutidige og fremadskuende kontekster. En flot manifestation, der også har medvirket til, at foreningen er blevet mere synlig.

En af skribenterne er professor Hans Dam Kristensen, der i sin artikel "Med kønnet på museum" sætter tørre tal på kønsbestemte forskelle i kunstverdenen. Han påviser bl.a., at museerne i perioden 2000-2012 underrepræsenterer kvinder, både hvad angår indkøb af værker og tildeling af udstillingsperioder. Dam Kristensen sætter desuden talene i relation til museumsloven, der pålægger de danske museer at vise

og formidle "billedkunstens historiske og aktuelle udtryk samt dens æstetiske og erkendelsesmæssige dimensioner".

Statens Museum for Kunst er yderligere forpligtet til "for den danske kunsts vedkommende (at) anlægge og opretholde repræsentative samlinger".

Der er således intet i lovgivningen, der legitimerer udelukkelsen af kvindelige kunstnere.

Danske Museer har siden undersøgt udstillinger afholdt i perioden 2004-2019. Undersøgelsen bekræfter Dam Christensens resultater.

Det viser sig nemlig, at 29% af solo-udstillingerne viste kvindelige kunstnere. Det samme gjorde 34% af gruppeudstillingerne, medens 22% af nyerhvervelser var udført af kvinder.

Ser man udelukkende på årene 2015-2019, viser der sig dog det glædelige, at antallet af nyerhvervede værker af kvindelige kunstnere stiger til 36%, medens antallet af soloudstillinger stiger til 34%.

Der sker altså lidt på området; men der er fortsat plads til forbedringer!

Enestående arkivalier

Selve Jubilæumsåret 2016 blev indledt med en udstilling om KKS-arkivet i Dronningesalen i Den Sorte Diamant, Det Kongelige Bibliotek i Kbh.

Udstillingens titel var "Kvindelige kunstnere i forening og forhandling – fortællinger fra Kvindelige Kunstneres Samfunds foreningsarkiv".

Det var første gang arkivalier fra arkivet blev vist offentligt. At det fandt sted på Det Kongelige Bibliotek, hænger sammen med den

Kvindelige Kunstneres Samfunds jubilæumsår 2016 blev indledt med en udstilling om KKS-arkivet i Dronningesalen i Den Sorte Diamant, Det Kongelige Bibliotek i København. Her blev vist en lang række unikke arkivalier.

overdragelse af arkivet til Det Kongelige Bibliotek, der er beskrevet tidligere i denne artikel.

Det store arbejde arkivudvalget i KKS udfører i forbindelse med registrering og overdragelse sikrer, at enestående kunst- og kulturhistorisk materiale bevares for eftertiden og gøres tilgængeligt for forskning. I og med de indscannede arkivalier lægges ud i en offentligt tilgængelig digital database, sikres desuden offentligheden direkte og hurtig adgang til KKS' historie. En fortælling der hænger nøje sammen med kvindelige kunstneres kamp for ligestilling.

I marts måned 2016 afholdtes endagskonferencen: *"Kønsperspektiv – ses på som kunstner ikke som kvinde"* på det daværende Kvinde-museum i Aarhus. Blandt oplægs-holderne var kunsthistorikeren Ulla Angkjær Jørgensen, der talte om køn og kunst samt Dam Kristensen, der redegjorde for den førnævnte undersøgelse om kvinders manglende repræsentation på museerne.

Derudover formidlede KKS gennem hele jubilæumsåret medlemmernes værker virtuelt på foreningens hjemmeside. Et interessant øjebliksbillede af foreningens medlemmer og deres kunstneriske virke.

Sidst men ikke mindst var KKS medlemmer i hele landet engageret i at arrangere fysiske udstillinger, workshops og møder i snart sagt enhver krog af landet.

Øget fokus på kvindelige kunstnere

De seneste år er der opstået øget fokus på kvindelige kunstnere.

Museerne har været bannerførere med fine og velbesøgte udstillinger som f.eks. *"Astrid Holm & CO"* på Øregaard Museum og Rønnebæksholm, Elizabeth Baumann Jerichau på Aros og Glyptotekets store udstilling med Anne Marie Carl-Nielsen, der i sin tid var medstifter af KKS.

For slet ikke at tale om *"Efter stilheden – kunstens kvinder tager ordet"*, hvor Statens Museum for Kunst viste

en god håndfuld af de seneste 100 års markante kvindelige kunstnere. Med afsæt i 1970'ernes kvindefrigørelse satte museet fokus på, hvordan kvinder har brugt kunsten som værktøj til at skabe forandring i verden.

I KKS glæder vi os over udviklingen; men vi er også klar over, at der fortsat skal arbejdes, hvis øjeblikkets interesse for kvindelige kunstnere skal fastholdes, og hvis vi skal komme i mål med den ligestilling mellem kønnene, som er foreningens vedtægtsbestemte formål.

Der er et stykke vej endnu, selvom meget er opnået gennem foreningens nu 106-årige historie, hvor markante kvinder træder frem for deres store indsats; men forandringerne sker kun, hvis også de mange står sammen om det vedholdende lange seje træk. Derfor er også KKS' medlemskab af organisationer som f.eks. Kvinderådet og Dansk Kunstnerråd af stor betydning. Det samme er det at have til huse i Kvindernes Bygning. Her indgår vi i og nyder godt af et inspirerende fællesskab, der lever i bedste velgående i huset. For KKS, er der således fortsat nok at tage fat på. For til trods for at kvinder udgør hovedparten af det samlede antal kunstnere, er kvindelige kunstnere stadig markant dårligere repræsenteret på museerne. Udover den diskrimination, den enkelte kvinde udsættes for, medfører udelukkelsen, at store dele af den fremstillede kunst aldrig kommer til at indgå i forskning og formidling af en given periode. For at få en fornemmelse af konsekvenserne, kan man prøve at forestille sig dansk kunsthistorie uden Asger Jorn!

Ragna Grubb – en absolut *moderne* arkitekt

Af Kirsten Arkov,
cand.mag. i kunsthistorie
og cand.psych.

Der er for tiden meget fokus på tidligere tiders kvindelige kunstnere, designere og arkitekter samt betydningen af deres værker både dengang og i dag. Nogle af dem kender vi måske i forvejen, men andre er dukket frem af glemslens slør. Et eksempel på sidstnævnte er arkitekten Ragna Grubb (1903-1961), hvis hovedværk blev Kvindernes Bygning (1936) i Niels Hemmingsens Gade i det indre København. Det er en bygning, mange mennesker dagligt passerer, og en bygning der i dag, 85 år efter sin opførelse, fortsat står som et vellykket udtryk for den tidlige modernismes dictum: funktionalitet, ærlighed og mådehold.

Ragna Grubb uddannede sig på et tidspunkt, hvor man som progressiv arkitekt var socialt engageret og meget optaget af, hvordan arkitekturen, funktionelt og æstetisk, kunne bidrage til menneskers livskvalitet. Under og efter sin uddannelse på Kunstakademiets Arkitektskole havde hun prægante lærere som Kai Gottlob, Poul Baumann, Knud Sørensen og Palle Suenson, arkitekter der alle var optaget af at omsætte den internationale funktionalismes brandnye ideer og formsprog til dansk byggetradition.

I 1933 blev Ragna Grubb færdiguddannet som arkitekt. Hendes af-

Arkitekt Ragna Grubb.

gangsprojekt var et beboelseshus for hundrede familier med fælles husholdning. Allerede året efter vandt hun arkitektkonkurrencen om Kvindernes Bygning. I alt deltog syv kvindelige arkitekter i konkurrencen, men valget af en så ung og

nyuddannet kvindelig arkitekt var noget af en nyhed. Det medførte da også synlige overskrifter i pressen. Berlingske Tidende og Politiken skrev: "Kvindernes Hus skal bygges af Kvindearkitekter" og "Kvinde bygger Kvindernes Hus".

Til Berlingske udtalte Ragna Grubb: "Jeg blev meget overrasket og meget glad, da jeg fik det at vide.

Endnu er jeg noget betaget over Situationen, men jeg glæder mig meget til at komme i Gang. Jeg skal ikke nægte, at det gav et lille Stik i os, da de ved Kvinderegensens Opførelse ikke mente at turde overdrage en kvindelig Arkitekt Opgaven, og jeg tror, at vi alle har følt det som noget meget naturligt og rimeligt, at man nu ved denne Lejlighed har ønsket at give de efter-

Kvindernes Bygning – "et nyt og blivende Centrum for den kvindelige Virken" (Emma Gad, 1896). Foto: Hans Søndergaard.

hånden mange kvindelige Arkitekter en Chance. Ikke fordi jeg mener, at en kvindelig Arkitekt skulle gøre det bedre end en mandlig, slet ikke, men denne Kvindernes Bygning har jo hele tiden været et saa specielt Kvinde-Foretagende, at det jo næsten vilde kunne opfattes som et Mistillidsvotum, hvis de ikke havde givet det til en Kvinde!”

Ros for funktion og æstetik

Da bygningen stod færdig i 1936, bar den tydeligt præg af, at Grubb, der af bygherren ”Interessentskabet Kvindernes Bygning” havde fået frie hænder til projektets materialisering, på meget vellykket vis havde fået funktion og æstetik til at indgå i en fin dialog. Pressen var da også på pletten med lovprisninger. Blandt andre skrev Politiken: ”Der er al mulig Grund til at fremhæve Arkitekt Ragna Grubb nu, da Kvindernes Bygning staar færdig. Vi skal ikke lægge Skjul paa, at da hun i sin Tid sejrede i en Konkurrence om denne Opgave, var der mange af hendes maskuline Fagfæller, der rystede paa Hovedet. – Tænk, at man vilde

sætte en ung Dame, der omtrent lige var kommet ud af Akademiets Arkitekturskole til at klare et saa vanskeligt Job. – Det er ikke noget helt almindeligt Hus. det drejer sig om. Alene at holde sammen paa den mangesidige Virksomhed, der her er samlet under samme Tag, kræver fra Arkitektens Side et stort Fond af praktisk Sans og teknisk Dygtighed. Og naar hun saa, som Tilfældet er blevet, faar en smuk Helhed ud af Opgaven, er der gjort en kunstnerisk Indsats, der har krav paa Respekt.”

Også Berlingske Tidende stemte i: ”Et har Kvinderne opnået ved at have ventet saa længe, og det er at have faaet et fuldt *moderne* Hus, bygget og indrettet med alle de tekniske Finesser, moderne Arkitektur raader over. Kvindernes Bygning er et ganske dejligt Hus med store lyse Sale og en herlig Udsigt til den gamle og skønne Helligaands Kirke.”

Kvindernes Bygning

Ragna Grubb havde 800 m² til rådighed til sin bygning, og byggegrunden lå omgivet af gamle by-

huse over for Helligåndskirken med dens imponerende mængde af røde teglsten og dens grønne gårdhave. Hovedideen var, at bygningen skulle være ”moderne og praktisk”. Som Grubb udtalte sig tidligt i processen: ”Efter mit Forslag skulde det blive en Betonkonstruktion – nej, ikke det, man kalder ”funkis”, men – haaber jeg – moderne og praktisk. ”Funkis blev det netop ikke. Som den samtidige kulturskribent og politiker Arne Sørensen argumenterede for i sin bog ”Funktionalisme og samfund” fra 1933, var funkis en forbigående modedille og et dårligt afkog af funktionalismen: ”Funktionalismen er mere end et modepåfund, ...den har en så intim sammenhæng med den positive løsning af vor tids boligspørgsmål, både hygiejnisk, æstetisk, økonomisk og produktionsmæssigt, at man ikke kommer udenom den, hvis man vil arbejde sagligt for, at så mange mennesker som muligt kan komme til at bo sundt.”

Bygningens facade blev let og lys, idet den, som noget relativt nyt i Danmark, blev beklædt med gulligbeige Skromberga spaltklinker, der

gav et changerende og nærmest festligt udtryk. Den var moderne, som Grubb sagde, uden at være "outreret". Hun eftersøgte netop dette udtryk, og da disse klinker kun kunne fås i Sverige, gav det lidt murren i Dansk Arbejdes medlemsblad og hos formanden for Akademisk Arkitektforening, da tiden var knap på adgang til byggematerialer. Man talte om "at gå over åen efter vand". Men Grubb gik ikke på kompromis med sit ønske om denne særlige farvenuance. Desværre måtte klinkerne ved en reovering i 1978 erstattes af gulligt puds.

I den lyse facade indgik harmonisk og rytmisk de store vinduer og indgangspartiet med deres hvide indfatninger; otte store vinduer for hver etage. Der blev fem etager, den øverste rykket lidt ind, hvilket gav et løbende "bånd" af altaner øverst oppe. Herudover blev der en etage under jordplan. Oprindeligt var der fem butikker med store vinduer i gadeplan.

Som man også ser det i dag, udgjorde den lange karnap på første sal, med sin vertikalt riflede og afrundede form og sine høje vinduer hele vejen hen, et organisk brud på den ellers ret stringente facade. Med dette udseende blev den relativt høje bygning en ung frisk nyhed i den gamle gade.

Grubb gik i sin plan ud fra en hovedidé, der var ny, progressiv og fremtidsrettet. Samtidig var det tydeligt også hendes intention at understrege bygningens funktion som et betydningsfuldt samlingssted eller hovedsæde for kvinders aktiviteter. I indgangspartiet, hallen, blev dette fremhævet af et par imponerende søj-

ler, en god loftshøjde, et mørkt granitgulv og afdæmpede grå vægge. Dog blev der også plads til en mindre kiosk, en portierloge samt et venteareal med sofagrube, grønne planter og frit kig til gaden. I dag er hallen ved ombygning blevet smalle, men atmosfæren fra 1936 fornemmes fortsat.

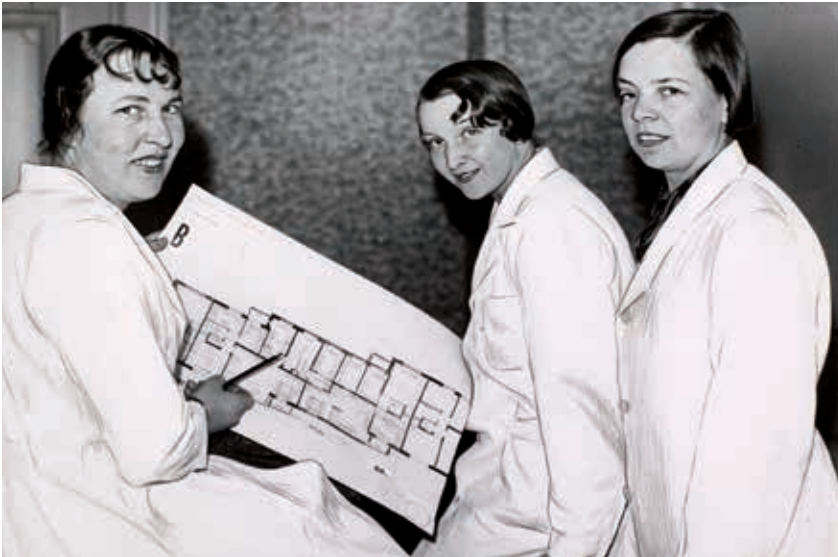
Førstesalen var domineret af husets restaurant, *Karnappen*, en sal på ca. 240 m² og med en loftshøjde på ca. 4 m. Her var der mulighed for at nyde en god frokost med god udsigt til gade og kirke. Også her brugte Grubb søjler og gentog hermed det lette touch af klassicisme fra hallen. Som et andet raffineret greb løb der hele vejen rundt i loftet en dyb lyskasse som supplement til den øvrige belysning, hvilket understregede det statelige indtryk. I begge ender af denne sal var der yderligere spise- og opholdsrum. Køkkenet var et kapitel for sig. Det blev indrettet efter de nyeste principper for både funktion og hygiejne og fyldt med tekniske finesser. Undervejs i planlægningsprocessen var Ragna Grubb

bl.a. i Berlin for at se på ventilationssystemer. Ventilationen var ikke bare i køkkenet, men i hele bygningen. Det var et væsentligt punkt for hende.

Hvor der under jorden blev plads til to store sale til fest og koncerter (i dag spillestedet Hotel Cecil), blev der på 4. og 5. sal indrettet hotel (Hotel Cecil). Oprindeligt var det ideen, at tilreisende kvinder her kunne overnatte i behagelige omgivelser (bl.a. altan til gaden, badekar, telefon og lækkert interiør) til en overkommelig pris. Der blev også adgang for mænd. På 2. og 3. sal var der kontorer til de mange forskellige kvindepolitiske foreninger og interesseorganisationer. Det er der stadig i dag, og på 4. og 5. sal, som begge er nyrenoverede med blik for husets æstetik, er der i dag ligeledes kontorer. Udover den gode planløsning var der også sørget for den "indre trafik". Det skulle være let og ubesværet at komme rundt. Bygningen har i hver side et flot og rummeligt trappeforløb samt elevator. Herudover er der en lys og rummelig bagtrappe.

Et kig ned gennem et af trappeforløbene i Kvindernes Bygning, hvor Ragna Grubbs arkitektoniske vision ses tydeligt afspejlet. Foto: Hans Søndergaard.

Arkitekt Ragna Grubb, t.v., sammen med arkitekt Karen Hvistendahl og arkitekt Inga Schmidt. 1. april 1937. Billedsamlingen, Aftenbladet. Det Kgl. Bibliotek.

Funktionelle og familievenlige boliger

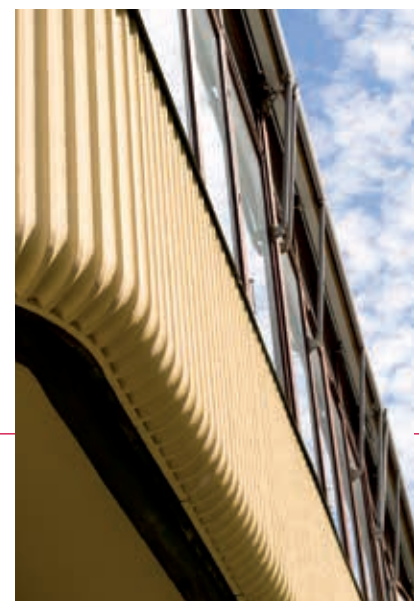
Ragna Grub havde etableret tegnestue allerede i 1935, og efter Kvindernes Bygning arbejdede hun bl.a. med udformningen af familievenlige boliger. Sammen med sine kolleger Karen Hvistendahl og Inga Schmidt vandt hun i 1937 Foreningen Socialt Boligbyggeris arkitektkonkurrence om den nye familievenlige boligtype med de bedst mulige betingelser for børn. Der var 600 indsendte projektforslag, og i Berlingske Morgenavis, 1937, gav Grubb udtryk for sin glæde: "Det var absolut en Overraskelse for os alle tre, at vi således erobrede første Præmie. Men det kan jo tænkes, at denne Opgave specielt lå godt for en kvindelig Arkitekt," og hun fortsætter: "Tyngdepunktet i vort Projekt er, at Kamrene og Soveværelset anbringes tæt ved Badeværelset og Toilettet. I den store Opholdsstue skal der være saa faa Døre som muligt, således at Vægpladsen rigeligt kan udnyttes indtil sidste Tomme.

Det betyder jo meget ved Møbleringen, da Lejligheden i sig selv ikke er ret stor."

Der blev bl.a. lagt vægt på at få det nødvendige antal m² til entreen: man skulle ikke gå direkte fra opgangen ind i stuen. Der måtte være en overgangszon mellem det offentlige og det private. Og hellere måtte børnene sove i køjesenge i lidt mindre rum, så der blev en større stue til hele familiens trivsel. Princippet var, at indretningen skulle give plads både til voksne og børn, rum til hvert enkelt familiemedlem og rum til fællesaktiviteter. Man ville væk fra de gamle to-værelses-lejligheder, hvor hele familien var klumpet sammen i det ene rum i dagtimerne og i det andet om natten.

Overordnet var den modernistiske arkitektur drevet af ønsker om funktionelle, sunde og lyse boliger som opposition til usundt slum eller overdreven ornamentik. Hertil medvirkede tidens store fremskridt indenfor teknologi og videnskab.

Fra 1937 drev Ragna Grubb sin tegnestue fra hjemmet, og arbejdede her, i mindre omfang, med tegning af en-families-huse, design af møbler og interiør samt bygningsrestaurering. Vurderet udefra og med tidens afstand kan det se ud, som om Grubb arbejdsmæssigt droslede ned, eller, som nogle eksisterende beskrivelser af hendes virke hævder, ønskede mere tid til sin familie. Præcis hvorfor der blev mere stille omkring hendes virke, ved vi ikke. Men da hun pludselig døde i 1961, 57 år gammel, var hun dog fortsat involveret i arkitektarbejde. Der foreligger ikke meget biografisk om Ragna Grubb, men hendes tidlige karriere er grundigt dokumenteret i billeder og avistekster fra perioden i Kvindernes Bygnings arkiv. Her ser man hende som en af de avantgarde-orienterede, kreative og veluddannede kvinder, der engageret, men måske kort, medvirkede i mellemkrigsårenes modernistiske og kunstneriske projekt. Senest er hun blevet omtalt og hædret, i skrift og tale, som en af sin tids toneangivende kvindelige arkitekter ved Kvindelige Arkitekters 100-års jubilæum på Det kongelige Danske Kunstakademis Arkitektskole i 2008. Kvindernes Bygning, Ragna Grubbs eneste store selvstændige byggeopgave, blev hendes hovedværk.

Karnappen med den riflede facade.
Foto: Hans Søndergaard.

Kvinderne skal stadigvæk have *mulighederne* og *modet* til at komme frem

Foto: Steen Brogaard

Af Marianne Jelved, medlem af Folketinget for Radikale Venstre og tidligere kulturminister

En historisk betragtning gennem citater fra *"Reglement for Almue- og Borger-Skolevæsenet i Kjøbenhavn 29.7.1814"*.

I afsnittet om *"Øverste Dreng-Klasse"* står der bl.a. *"... Fuldkomnere Læsning, endog af Vers, nøiere lagttagelse af Skilletegnene, rigtigt Udtryk og Tonefald overholdes"*.

Og i afsnittet *"Øverste Pige-Klasse"* står der bl.a. *"... Ved Læsning sees paa rigtigt Udtryk, behagelig og naturlig Tone. Lærlingerne maa bringes saavidt, at de kan læse en god Bog med Forstand, uden dog at forledes til overdreven Læselyst."* Ja, der er løftet nogle advarende pegefingre i 1814. Der er forskel på piger og drenge, men det er jo også mange år siden.

I dag er det anderledes, eller er det nu også det?

Jeg har børnebørn, der går i den lokale folkeskole blot 3-400 meter fra deres bolig. Det er to piger, der er på vej til gymnasiet med et par års forskel. De har begge gået i fritidsklubben for 4.-6. klasse, i juniorklubben for 7. klasse, i ungdomsklubben for 8. klasse til og med 17 år.

Her har de nogle meget vigtige traditioner. Der er en ældre villa på grunden med en udvendig trappe op på 2. sal, hvor der er et musiklokale med alle relevante instrumenter som klaver, trommer, blæseinstrumenter m.m. Her har medlemmerne af fritidsklubben, og af de andre aldersinddelte unge, kunnet reservere musiklokalet for pigerne alene. De ved, at pigerne holder sig tilbage, mens drengene går på med krum hals uanset, om der er piger med eller ej. Men drengene har en tendens til at tage fat og ikke lade sig gå på. Så de bemægtiger sig instrumenter og lokale. Så her er der en regel, hvor pigerne har mulighed for at have instrumenter mellem hænderne, og musikpædagerne kan hjælpe dem på gled. Det er en fordel for eleverne, at de kan være der med deres eget køn. Og uden at skulle dele rum og instrumenter med det andet køn, hvis også pigerne skal prøve sig frem med musikinstrumenter.

Da jeg var kulturminister (2012-15) søgte jeg efter tal, der kunne sige noget relevant om pigers og kvinders brug af musikinstrumenter, og som jeg husker det, så udgør kvinder, der spiller offentligt på instrumenter, i størrelsesordenen 17 procent. Det har måske forandret sig, for der er også mandlige musikere, der arrangerer efterårsferier for pi-

ger, der får muligheder for at spille på instrumenter. Så der gøres noget for at bryde drengenes form for monopol.

Modet til at stå frem

Fritidsklubben i Lyngby stopper ikke med musikinstrumenter. Lærere og pædagoger har sammen med 4.-6. klasse år efter år sat musical op. De er selvskabte med inspiration fra de kendte musicals. Der er både piger og drenge med i det samme stykke, og de har skabt kulisser og scene-skift og samspil mellem drenge og piger. De får flotte anmeldelser, og det er skabt af og for 4.-6. klasserne og venner og familier. Det er en fest at stå i kø for at komme ind og få en plads. Der er blevet iscenesat og skabt kostumer og øvet i en mængde, som bare er imponerende. Der er elever, der er mere scenevante eller modige end andre, så der er også nogle, der kan "gå i stykker" i forestillingen, og det er godt at se, hvordan de unge skuespillere hjælper hinanden. Scenen er stor, og den er fuld af livlige og engagerede skuespillere, der både kan danse, synge, og sige replikker med stor virkning på tilskuerne.

I løbet af skoleåret laver de yngste klasser også en opsætning af et skuespil, som er inspireret af eventyr o.l. tekster. Det foregår i et særligt lokale, som er velegnet til de

Jeg noterer mig, at vi stadigvæk ikke har ligestilling i Danmark. Antallet af kvinder, der beskæftiger sig med kultur, er endnu ikke kommet på højde med mænd.

Marianne Jelved,
medlem af Folketinget for Radikale Venstre
og tidligere kulturminister

Yngste elever. Det er en kombination af leg og indlevelse i figurerne, og figurerens opgaver og virkning. Igen er både piger og drenge med i stykkerne.

Jeg er ikke i tvivl om, at alle børn – piger og drenge – har meget ud af at optræde sammen og få fortællinger til at blive til skuespil og til glæde for familierne, der kommer i store tal for at dele oplevelserne med børnene. Og børnene lærer også sig selv og hinanden at kende på en anden måde, end den "rene" skole kan give dem mulighed for. Så fritidsklubben har sin mission at

give piger og kvinder muligheder for at lære sig selv om ens muligheder i kunsten og i kulturen.

Nye klubformer

Der er opstået en anden form for samfølelse, vil jeg kalde det. For nogle år siden blev jeg kontaktet af en borger i mit nærområde. Han havde været med til at skabe en ny klubform. Den blev kaldt Hemingwayklubben og var forbeholdt mænd. Jeg tror, at deltagerne skulle være et stykke oppe i årene. De mødes fx hver anden onsdag i et bestemt lokale i byen. Så inviterer de gæster,

der kan noget som fx at holde et spændende foredrag. Det giver selvfølgelig anledning til debat bagefter. Man tager selv kaffe med, så der ikke er så meget administration forbundet med det.

Forleden dag var jeg på Stevns. Jeg var inviteret af et nyt fænomen: Blixen-klubben. Det er så kvinder, der bliver medlemmer. Foredraget havde fået titlen: *"Mariannes liv i politik"*. Det er godt nok svært at "koge det ned" på halvanden time og så plads til spørgsmål-svar. Men det lærer jo også en gammel lærer og politiker at vælge det særlige ud. Som da jeg stod i Japan til et G8-møde, der har de otte største lande med som deltagere. Efter det møde kom den daværende amerikanske finansminister Lloyd Bentsen hen til mig og tog begge mine hænder i sine, og sagde: *"Her står to danskere og hilser på hinanden."* Jeg så nok lidt overrasket ud, men hans oldefar var udvandret til USA, og her stod hans barnebarn og var blevet amerikaner og stenrig og var til møde med Marianne Jelved i Tokyo. Ja, der sker noget, og der kan ske noget.

Jeg noterer mig, at vi stadigvæk ikke har ligestilling i Danmark. Antallet af kvinder, der beskæftiger sig med kultur, er endnu ikke kommet på højde med mænd.

Folkevirkes landsmøde 2022:

Samvær, *debat* og samtale

Folkevirke er klar med sit program for forårets **landsmøde**. Det afholdes i år i København på Folkevirke i Emma Gad-mødelokalet, Niels Hemmingsens Gade 10, 1153 København K. Landsmødet løber over to dage, sådan som flere medlemmer har udtrykt ønske om.

I programlægningen er lagt vægt på, at dagene lever op til Folkevirkes formålsparagraf, nemlig at bringe nyt initiativ til folkeoplysningen.

Vi ønsker at fremme en aktiv dialog og derved give deltagerne et bedre fundament for at deltage engageret i den demokratiske proces.

PROGRAM

Den 21. april

Kl. 14.30: Ankomst, registrering og samtale over kaffe og kager.

Kl. 15.00: Debatoplæg om "Dan-nelse" af forfatter, civiløkonom Lene Andersen.

Kl. 18.00: Middag på nærliggende restaurant.

Kl. 20.00: Fælles teateroplevelse. Er under planlægning.

Den 22. april

Kl. 9.30: Ankomst, registrering og samtale over kaffe og morgenbrød.

Kl. 10.00: Landsmøde efter vedtægterne indledes.

Kl. 13.00: Frokost.

Kl. 14.30: Landsmødet afsluttes.

Det er gratis at deltage i landsmødet. Kun medlemmer af landsforeningen Folkevirke har stemmeret. Kontingent for 2022 skal betales inden landsmødet.

Øvrige priser

Foredrag den 21. april **kr. 50.**

Middag den 21. april

for egen regning.

Teater den 21. april

for egen regning.

Frokost inkl. drikkevarer

den 22. april **kr. 50.**

Folkevirke håber, at rigtig mange vil deltage i arrangementerne!

Tilmelding senest mandag den 4. april til Folkevirke – gerne på e-mail: folkevirke@folkevirke.dk

DEBATMØDE PÅ DAVIDS SAMLING

Tirsdag den 1. marts inviterer Folkevirke til **omvisning på Davids Samling**, Kronprinsessegade 30-32, København K.

Museet repræsenterer stort set hele den klassiske, islamiske verden fra Spanien i vest til Kina i øst og fra Usbekistan i nord til Yemen i syd. Den dækker perioden fra det 7. til det 19. århundrede. Derudover er alle kunstneriske medier repræsenteret. Den islamiske samling er langt den

største af sin art i Skandinavien, og den hører til blandt de væsentligste i den vestlige verden. De islamiske kunstgenstande belyses fra tre forskellige indfaldsvinkler: Islamisk kunst i historisk-geografisk perspektiv, Islamisk kunst fordelt efter materialer og Islamisk kunst i et kulturhistorisk perspektiv. Rundvisningen starter klokken **14.00** og varer 50 minutter. Da det er gratis at besøge museet, kan man komme før, vi skal mødes eller blive og se museet efter selve omvisningen. Museet har – foruden den

islamiske samling – en ældre europæisk samling og en nyere dansk samling.

Arrangementet er **gratis**, men kræver **tilmelding senest fredag den 25. februar** til e-mailen:

folkevirke@folkevirke.dk

Der er plads til 15 deltagere, så det bliver efter først til mølle-princippet. Folkevirke sender en bekræftelse efter tilmelding.

Sæt kryds
i kalenderen!

Kvindestemmer 2022

**Lørdag 26. marts
kl. 11.30 - 16.00
Spillestedet HOTEL CECIL
Niels Hemmingsens Gade 10
1153 København K**

Kvindestemmer '22 på spillestedet Hotel Cecil:

Kunsten farver foråret i mange farver

Sæt kryds
i kalenderen!

Lørdag 26. marts 2022 kl. 11.30-16.00 slår spillestedet "Hotel Cecil" i Niels Hemmingsens Gade 10 dørene op for forårets store satsning – **Kvindestemmer '22**.

Vi håber alle, at arrangementet kan gennemføres som planlagt, og at Covid-19 ikke spænder ben for dagen!

Folkevirke er i tæt dialog med både myndigheder og spillested for at sikre en god oplevelse og en sikker gennemførelse.

Alt tyder på, at det kan lade sig gøre.

Forud for arrangementet trykkes flyers, som kan deles ud, så flest mulige bliver opmærksomme på arrangementet. Kredsene opfordres til at dele flyeren ud til møder – og hvis der er andre, som har et par timer til overs, så få tilsendt nogle flyers til uddeling – eller kig forbi Folkevirkes kontor og få udleveret flyers. Det er en hjælp, som vi vil blive meget glade for!

Program for dagen:

Kl. 11.30: Dørene åbnes.

Kl. 12.00: Kvindestemmer introduceres af **kunsthistoriker og redaktør Lisbeth Tolstrup**.

Kl. 12.15: **Dorthe Chakravarty, forfatter og journalist**.

Dorthe Chakravarty arbejder med kultur- og kvindehistorie. Hun har bl.a. skrevet om tjenestepiger og husmødre under besættelsen og Carlsberg-kvinden fru Jo. Dorthe Chakravarty vil bl.a. dykke ned i fortællin-

gen om Danmarks første kvindelige læge, Nielsine Nielsen, som bryder mændenes monopol på universitetet og lægefaget.

Nielsine Nielsen førte i 1860'erne en dagbog, hvor hun – ret enestående for tiden – skriver om sit ønske om ikke at blive gift og være fri til at leve et liv, hun selv skaber.

Kl. 12.50: Randi Pontoppidan, komponist, vokalist og improvisator.

Randi Pontoppidan er kendt for sin eksperimenterende blanding af vokalarbejde, komposition og elektronisk live-bearbejdning af stemmen. Et spændende lydunivers fanger publikum ind i den menneskelige stemmes dybeste hemmeligheder. Hun færdes hjemmevant på de store scener og har for nylig lagt vejen forbi bl.a. Carnegie Hall.

Kl. 13.25: Maria Hesselager, forfatter.

Maria Hesselager er uddannet fra Forfatterskolen og Københavns Universitet. "Jeg hedder Folkvi" fra 2021 er hendes debutroman, som hun modtog Bodil og Jørgen Munch-Christensens debutantpris for. Sat i en fri fortolkning af vikingetiden bevæger romanen sig mellem psykologiske og mytologiske lag i en fortælling om grænseløs søskendekærlighed, om tilfældigheder og tegn og om med al magt at ville fastholde

en tid, mens man uvægerligt bliver ældre.

Kl. 14.00: Pause.

Kl. 14.15: Lene Stevns Jensen, billedhugger.

Lene Stevns Jensens arbejde er inspireret af mødet med fremmede kulturer. Hun har boet i Grønland, været gæst ved Kunstakademiet i Beijing og været Artist in Residence forskellige steder, bl.a. på Svalbard. Hvalros, kvinden og Fuglekvinden er hendes foretrukne motiv. Fuglekvinden er symbol på kvinden, som tør brede sine vinger ud og prøve, om de kan bære.

Forfatter Malene Ravn.

Kl. 14.50: Malene Ravn, forfatter. Malene Ravn mestrer både den korte roman, der dirrer af fortættet drama, og den store historiske slægtsfortælling. Det psykologiske portræt af et menneske – især den unge kvinde eller den ensomme outsider – optager Malene Ravn. Denne eftermiddag vil Malene Ravn læse op fra sin seneste roman "Hvor lyset er" og fortælle om relationen mellem

den plagede og feterede billedkunstner Carl Fischer (1887-1962) og hans uundværlige hustru Ely – med Elys blik.

Kl. 15.25: Lil Lacy, komponist og musiker.

Lil Lacy har komponeret, arrangeret og indspillet musik til forskellige koncerter og performances, bl.a. kammeroperaen "One world above, another below, 45" (2019) og multi-kanalsværket "You're somehow connected – a dream play, 80" (2020-21), som åbnede Aarhus Festuges officielle gallakonzert 2021.

Hun har spillet koncerter og fået sin musik opført i ind- og udland.

Hun har modtaget Léonie Sonnings Talentpris 2020.

Pris: 100 kroner.

Café: Der kan købes sandwich, kage, øl, vin, vand, the og kaffe.

Billetter købes ved indgangen.

Bag arrangementet står:

Folkevirke, Kvinder i Musik, Kvindelige Kunstneres Samfund og Dansk Blindesamfunds Kvinder.

Der er ydet økonomisk støtte fra:

Den Bøhmske Fond
Kvindernes Bygning
Dansk Musiker Forbund
Folkevirke
Kvindelige Kunstneres Samfund
Københavns Kommunes Musikudvalg

Ret til ændringer forbeholdes.

Komponist, vokalist
og improvisator
Randi Pontoppidan.

Folkevirke · Nr. 1/22

Folkemøde på Bornholm:

Folkevirke sætter fokus på demokratiet

Af Annemarie Balle,
formand for
Folkevirke

Så er det ved at blive normale forhold for de fysiske møder og samtalen. Derfor har Folkevirke besluttet at deltage i sommerens **Folkemøde i Allinge på Bornholm**. Stedet bliver Allinge Bibliotek, Strandvejen 14, 3770 Allinge.

Tidspunktet bliver **torsdag den 16. juni kl. 16.00-18.00**.

Folkevirke arrangerer debatmødet i samarbejde med Folkeuniversitetet på Bornholm.

Mødet gennemføres under overskriften **"Er stemmesedler demokratiske?"**

Folkevirkes svar er "Måske".

Folkevirke har gennem 2021 haft udstillinger på en lang række dan-

ske biblioteker. Flere steder er udstillingerne blevet suppleret med en kort video og en debat med Folkevirkes formand Annemarie Balle og Folkevirkes næstformand Jeanne Bau-Madsen.

Det er med udgangspunkt i disse debatter, at Folkevirke deltager i Folkemødet på Bornholm.

I debatoplægget vil Annemarie Balle og Jeanne Bau-Madsen bl.a. stille spørgsmål som "Er stemmesedler demokratiske?", "Er stemmesedler lette at forstå?", "Hvordan kan danske stemmesedler blive mere demokratiske?"

Danske stemmesedler har stort set set ens ud i mere end 100 år, mens udenlandske stemmesedler ofte skifter udseende i takt med, at nye behov opstår – og elektroniske afstemninger vinder indpas.

I Danmark rummer stemmesedlerne kun et partibogstav, et partinavn og navnene på kandidaterne.

Stemmesedler i andre lande rummer bl.a. partilogo, foto af kandidaterne, korte cv og en vejledning. Visse lande trykker også stemmesedler i blindskrift.

Hvis stemmesedler skal være en del af demokratiet, hvilke informationer skal de så rumme? Og hvor lette skal de være at orientere sig i? Debatmødet er åbent for alle og deltagelse er **gratis**.

På forhåbentligt gensyn på Bornholm i uge 24!

Hovedscenen, Folkemødet på Bornholm, 2019.

Foto: Mads Claus Rasmussen/Ritzau Scanpix.

Folkevirke klar med flere "genforeningskoncerter":

Genforening i ord og toner

I hundredåret for Genforeningen ønskede Folkevirke at være med til at markere dette. Vi havde arrangeret en koncert, hvor vi i ord og toner fortalte om tiden før og efter Genforeningen.

Nedlukningen på grund af Coronapandemien gjorde, at vi aldrig fik holdt vores koncert. Den kan heldigvis gennemføres nu.

Genforeningen er en vigtig begivenhed i Danmarkshistorien og vil til enhver tid være interessant at høre om. Efter Napoleonskrigene følte danskerne, at de havde brug for en kulturel identitet – de havde brug for at vide, hvem de var, føle sig som et folk og kende landets historie. Forfatterne skrev om Danmarks historie og natur, malerne drog ud og malede det danske landskab og digterne skrev poesi, som komponisterne skrev melodier til.

Vores koncert vil give en smagsprøve på musik og sange, som blev skrevet mellem 1864 og i tiden omkring Genforeningen. Vi vil fortælle om musikken og dens tilblivelse.

Louise Hjort spiller **blokfløjte** og en **sopran** og en **pianist** vil fremføre og fortolke musik af kendte danske digtere og komponister, bl.a. Henrik Pontoppidan, Chr. Richardt og Helge Rode. Musikken er bl.a. af Carl Nielsen og Thomas Laub. De enkelte numre vil blive bundet sammen af Jeanne Bau-Madsen, cand.pæd. i historie.

Vi skal holde **tre koncerter** i løbet af 2022. En bliver i **juli** måned på

Mindesten i Ravsted, Sønderjylland. Foto: Wikimedia.

Hesselbjerg Festivalen på Nordlangeland. De to øvrige koncerter er under planlægning

Baggrund

I årene fra 1864 til Genforeningen i 1920 kæmpede slesvigerne mod de prøjsiske myndigheder for at bevare det danske sprog og den

danske kultur. Tyskerne havde forbudt brug af sproget i skoler og kirker. Sønderjyderne gjorde alt for at drille myndighederne. Dannebrog var naturligvis forbudt, men dukkede op fx på kaffekopper eller som flagguirlander på juletræerne. Ved Chr. IX's fødselsdag 8. april kunne man i Aabenraa kende hvert dansk hus på, at gaden fra morgenstunden var fejlet og strøet med sand, mange steder også med grønt og blomster.

Det haver så nyligen regnet

Sangen "Det haver så nyligen regnet" blev sønderjydernes kampsang og blev derfor forbudt af de prøj-

Louise Hjort, blokfløjtenist.

siske myndigheder, selvom den ikke indeholder det forbudte ord "Sønderjylland".

Myndighederne gav udtryk for, at brugen af danske sange var "det farligste agitation middel danskerne ejer". Sangen er skrevet af Johan Ottosen (1859-1904) til en folkemelodi.

Linjer fra sangen er brugt på genforeningsstene mange steder i Danmark. Fx med tekster fra andet vers: "For de gamle som faldt, er der ny overalt" eller "Thi som årene randt, sås det: Båndene bandt".

Ingen dansker var i tvivl om at "frø af ugræs er føget over hegnet" henviste til den prøjsiske besættelsesmagt.

Sangen blev første gang sunget i 1890.

Det lyder som et eventyr

Sangen "Det lyder som et eventyr" har tekst af Henrik Pontoppidan og melodi af Thomas Laub.

Det var redaktionssekretær og musikanmelder på Berlingske Tidende, Kai Flor (f. 1886), der bad Pontoppidan bidrage til det særtillæg, som avisen i god tid forberedte til juledag 1918. Den 26. november skrev Flor, at mandag den 2. december er afleveringsfristen for et bidrag, "nogle faa Linier: en Erindring, et Indtryk – hvad der kan tænkes at udtrykke Deres Følelser ved Haabet om Nordslesvigs Genforening med Danmark".

Pontoppidan fortrød siden digtets tredje strofe, som lyder: "Velkommen hjem til moders hus, vor søster, hjertenskære! Så bleg du blev i kæmpens favn, i striden for din ære".

Den byggede på kendskabet til den tyske udenrigsminister Solfs erklæ-

ring 14. november 1918 over for sønderjydernes talsmand i den tyske rigsdag, H.P. Hanssen, at "det var den tyske Regerings Standpunkt, at ogsaa det nordslesvigske Spørgsmaal skulde løses paa Selvbestemmelsesrettens Grund". Det blev i Politiken 18.11. omtalt som "et opsigtsvækkende Løftebrev". Fra begyndelsen havde Solf afvist, at danskerne havde nogen formel, juridisk ret; alligevel var man indstillet på at følge "Folkenes Selvbestemmelseret". Allerede i juli 1919 omtalte Pontoppidan i et brev, at strofen "blev til under en fejlagtig Forudsætning". Det er vanskeligt i dag at se på hvilken ændring i den tyske holdning, Pontoppidan byggede denne opfattelse. Forfatteren Gustav Bauditz refererede i 1931 Pontoppidan for, at han, da han skrev digtet, var "i nogen Vildrede, idet han havde forudsat, at der var en dansk-tysk Forstaaelse, og at Genforeningen kunde ske uden Protester fra den sydlige Nabo (...)". Senere viste det sig jo, at der ikke var den rette Sympati fra Tyskernes Side, og Pontoppidan har da i senere udgaver ønsket disse linjer udeladt. En opfordring, der blev fulgt i "De unges sangbog" fra 1949, men f.eks. aldrig i Højskolesangbogen.

"Venner, ser på Danmarks kort"

Chr. Richardts store digt "Vort Land" fra 1889 gennemgår i 72 strofer de danske landskaber og deres historiske minder, som de tog sig ud på Christian 9.'s tid. Digtet udkom netop 25 år efter tabet af Sønderjylland, og Chr. Richardt benyttede lejligheden til at udtrykke ønsket om en fremtidig genforening. Digtet er for-

met som en rejse gennem Danmark. Fra det sydvestlige Jylland går turen op langs den jyske vestkyst, ned langs østkysten, videre over Fyn til Lolland, Falster, Bornholm og Sjælland. Desuden besøges de danske kolonier: De Vestindiske Øer, Færøerne, Island og Grønland. Digtet slutter med et besøg i det tabte Sønderjylland.

"Tågen letter", "Min pige er så lys som rav" og "Som en rejselysten flåde"

Det Kongelige Teater ønskede at fejre Genforeningen ved en festforestilling med et til lejligheden skrevet teaterstykke, som blev bestilt hos forfatteren Helge Rode.

Det Kongelige Teater bad Carl Nielsen om at skrive musik til stykket. Først sagde han nej. Men efter hårdt pres gav han sig.

Helge Rodes tekst til skuespillet 'Moderen' er fyldt med symboler, blandt andet bliver tyskernes tyveri af Slesvig-Holsten i 1864 fremstillet som en tåge, der har lagt sig over landet, moderen symboliserer Danmark og sønnen Sønderjylland.

Med 'Tågen letter' skabte Carl Nielsen en både skøn og grublende musik, som skulle hjælpe danskerne i 1920'erne med at se lyset efter et halvt århundredes nationalt traume. Skuespillet blev især kendt for musikken "Tågen letter" for fløjte og harpe og de to sange "Sangen om Danmark" – som i Højskolesangbogen hedder "Som en rejselysten flåde" – og "Min pige er så lys som rav". "Som en rejselysten Flåde" er blevet en fast del af den danske sangskat, ikke mindst via Højskolesangbogen.

Ensomhed blandt ældre i Nordjylland:

Folkevirke har afprøvet forskellige debatformer

Af Jeanne
Bau-Madsen,
næstformand i
Folkevirke

Folkevirke er en forening, som beskæftiger sig med social, kulturel og politisk oplysning. Foreningen er startet af Bodil Koch i 1944. Se om Folkevirke på www.folkevirke.dk. Folkevirkes medlemmer er efterhånden alle 65+.

Projektet "Ensomhed blandt ældre i Nordjylland" blev ledet af cand.pæd. Jeanne Bau-Madsen født i 1943 med hjælp fra Folkevirkes kontor. Her sidder vores konsulent Birgit von der Recke, som er født i 1944. Alle i Folkevirke arbejder frivilligt. Mange mennesker 65+ føler sig i dag ensomme. Folkevirke har gennem mange år arrangeret møder over hele Danmark. Folkevirke har bestræbt sig på at tilrettelægge mødeemner, som kan interessere bredt på tværs af både alder, køn og etnicitet. Problemet er dog at få kontakt til især de ældre, som føler sig ensomme!

Med dette projekt ønskede Folkevirke at støtte øget fokus på dette problem og finde frem til mødeformer og metoder, som kan få 65+ ud af deres ensomhed.

Vi har i projektforsløbet uddannet udvalgte medlemmer af Folkevirke

og andre interesserede, så de har fået redskaber til at finde frem til de af vores medborgere, som sidder alene og er ensomme. Desuden har vi foreslået nogle aktiviteter og mødeemner, der har kunnet appellere til denne gruppe.

Folkevirke har kredse flere steder i Danmark, og behovet har i projektforsløbet vist sig ikke at være det samme i de store byer som på landet.

Hvordan kan vi hindre ensomhed?

Ensomhed kan være værre, når man er sammen med andre mennesker og føler, at man ikke har kontakt til nogen.

Stærke sociale relationer giver:

- Højere livskvalitet.
- Mindre sygdom.
- At man lettere overvinder sygdom.
- At man lever længere.

Et ensomt menneske kan indeholde megen kærlighed, men har ingen at give den til.

Hvad er ensomhed?

Nogle har brug for mange relationer – behovet er forskelligt. Man kan være ensom i en sorg.

Ensomhed kan være, at man lever i social isolation – man mangler familie og venner, følgeskab og følelsesmæssige relationer.

Ensomhed kan være forbigående.

Det er en del af at være menneske, men ensomhed kan også bide sig fast.

Hvordan opleves ensomhed?

Forskning har vist, at 30% af alle ældre føler sig ensomme. Fx kan mange ikke lide at komme hjem alene.

Hvis man bliver behandlet som værende anderledes, kan det føre til ensomhed.

Bare nogle interesserer sig for en, hjælper det på ensomheden.

Veje ud af ensomheden

- Højtlesning og samtale.
- Højskoleophold.
- Besøg af person, der taler ens modersmål.
- Besøg af elever fra den lokale sprogskole.
- Besøg af børn på plejehjem.
- Samles i grupper, hvor deltagerne fortæller om deres liv. Røde Kors har startet sådanne grupper.
- Danmark spiser sammen (findes på mange biblioteker og kirker).

I midten af maj blev der som led i projektet holdt et virtuelt møde, som kunne følges via Skype.

Folkevirkes formand Annemarie Balle faciliterede mødet. Fhv. borgmester i Kalundborg Aage Brejnrod og Folkevirkes næstformand Jeanne Bau-Madsen var inviteret til en samtale om ensomhed.

Begge befandt sig i samme lokale som Annemarie Balle.

De øvrige deltagere deltog i mødet og den efterfølgende debat via Skype.

Annemarie Balle henviste i sin introduktion til en artikel i Kristelig Dagblad med titlen "Ensomhed er den største hæmsko for ældres trivsel". Her nævnes bl.a., at 55.000 danskere over 65 år lider af svær ensomhed, at ensomhed og depression koster mest i tabt livskvalitet og at den samfundsmæssige byrde ved lavere trivsel vil stige frem mod 2050, fordi vi lever længere, og andelen af ældre vokser.

Brejnrød fortalte, at han som 94-årig for første gang i sit liv havde følt sig ensom i det forløbne år. Han havde altid været en meget aktiv pensionist – deltaget i foreningsarbejde,

undervist (er oprindelig uddannet skolelærer) og holdt foredrag. Han havde savnet sin store familie. Han har tre sønner, en datter, børnebørn og oldebørn. Især havde han savnet at kunne følge oldebørnene. To var nyfødte, og dem havde han endnu ikke mødt, og, som han sagde: "Der sker så meget i de første år, og det er svært at følge på Skype."

Han sammenlignede året, der er gået, med krigen og de mange forbud, man havde oplevet i den tid. Men det havde ikke været så længe, som han sagde.

Jeanne Bau mente også, at det havde været en anden måde at møde folk på, når alt foregik online. For ældre mennesker kan det være vanskeligt at få elektronikken til at virke, samtalerne kan blive aka-

vede og al den snak, man plejer at have i kaffepausen, mangler!

Og hvad var året så gået med? Brejnrød fortalte, at hans bøger var blevet hans redning. Han havde en stor bogsamling også med bøger, han endnu ikke havde fået læst, så biblioteksbesøg havde ikke været så savnet, som det kunne have været. Han plejede at være i en læsegruppe med fem andre, hvor der blev læst mange bøger. Her var den efterfølgende diskussion, om det man havde læst, noget han havde savnet.

Som et sidespring nævnte Jeanne Bau, at det var meget sigende, at Brejnrøds læsegruppe bestod af ham selv og fem damer. Hun stillede spørgsmålet, om kvinder var bedre til at skabe sociale relationer? Og dermed bedre til at bekæmpe den

ensomhed, som opstår, hvis man som ældre bliver alene.

Men tiden var ikke kun gået med at læse bøger. Brejnrod havde oftere end før gået en tur i parken, sat sig på en bænk og set på legende børn. Jeanne Bau-Madsen havde gået ture med sin hund og havde næsten hver dag nået de anbefalede 10.000 skridt. Men de ture, der før havde været ture med bl.a. at se på fugle, var blevet til ture blandt børnefamilier, skoleklasser og børnehaver, hun ikke plejede at møde. I den efterfølgende diskussion fortalte en socialpædagog om, hvordan beboerne, hvor hun arbejdede, følte "hudsult". De manglede samvær med familie og venner.

En repræsentant for Danske Blindsamfunds Kvinder fortalte om, hvordan foreningen havde købt adgang til Zoom for deres medlemmer. Foreningen havde derefter gjort meget for at gøre brugerne i stand til at deltage i de møder, foreningen havde planlagt. Møderne startede fx aldrig før alle tilmeldte havde opnået forbindelse. Alle havde op-

givet deres telefonnummer, så arrangørerne kunne komme i forbindelse med deltagere, der ikke kunne få deres Zoom til at virke. Møderne havde haft mange deltagere og var blevet en succes for denne gruppe borgere, som havde følt sig meget alene i det forløbne år.

En anden deltager fortalte, at personer i hendes netværk havde prøvet at aktivere de mange ensomme etniske kvinder ved at invitere til digitale møder. Det var ikke blevet en succes. Denne gruppe kvinder havde ikke følt sig tiltrukket af at deltage i denne form for møder. Disse kvinder havde til gengæld fundet sammen over Facebook eller via SMS'er. Især havde de kunnet hjælpe deres børn med kontakt til andre børn. De havde også arrangeret kørselsordninger for børnene, så de kunne deltage i de få aktiviteter, der var tilladt.

Aage Brejnrod mente, at året med Covid 19-restriktioner havde lært mange af os at påskønne vores frihed og det fysiske samvær i bl.a. foreningsregi.

For, som han udtrykte det, det er noget, vi i mange år har taget som en selvfølge, men nu er vi blevet klar over, at det er forhold, som vi kan miste igen. Det er ingen naturgivne forhold.

Der er tale om skrøbelige muligheder.

Nogle af os har oplevet det under 2. Verdenskrig, hvor Danmark var besat i fem år. Men det er for mange blot en fortalt historie, som de ikke selv har følt på deres krop. Dengang var der ikke så mange alternativer, som i dag – intet internet, ingen sociale medier og ingen muligheder for fx Skype. En del havde naturligvis telefon dengang, men der var også mange, der ikke havde. Med dagens muligheder er det lettere at "ses" virtuelt.

Men, lød det hele vejen rundt, virtuelle kram og virtuelt samvær kan ikke erstatte det fysiske møde.

Flere pegede også på, at virtuelle debatter har deres begrænsninger – man mangler føling med de øvrige deltagere, og så kan teknikken drille. Desuden mangler hele det

sociale aspekt, som kan virke befordrende for debatter.

På virtuelle møder mangler de små pauser – de kan virke inspirerende og befordrende for den fortsatte debat.

Modsat er fordelen ved de virtuelle møder, at alle kan deltage, uanset om de bor langt væk eller er handicappede. Med de virtuelle møder sparer man transporttiden. Møderne kan også skabe kontakter mellem mennesker, som ellers ikke ville have mødtes.

Der var enighed om, at de virtuelle møder vil fortsætte og være nyttige i visse sammenhænge, men at de på ingen måde kan erstatte de fysiske møder – især møder, hvor der skal samtales og debatteres og ikke kun fremlægges et emne til orientering/en status på en sag.

I løbet af projektet er der bl.a. stillet spørgsmål som:

1. Hvad er ensomhed?
2. Hvordan bekæmper man ensomhed?

Ensomhed forstærkes af fordomme, kontrol og manglende positive forventninger til mennesker, der ikke er i lønnet arbejde, men modtager offentlige ydelser, herunder seniorer, ledige, psykisk syge og hjemløse.

Definitioner: **Ensomhed** er en følelse af at være *alene* og af at savne nærhed med andre. Ensomhed indebærer at have mindre kontakt med andre, end man ønsker, eller at denne kontakt har så begrænset social værdi, at den ikke ophæver følelsen af kontaktsavn. Der er ikke nødvendigvis en sammenhæng mellem det at være ensom og det at være alene. Man kan være helt alene og tilfreds eller have en stor omgangskreds og føle sig ensom. Mennesker med få kontakter er dog oftere ensomme end mennesker med et stort socialt netværk.

Ensomheden i befolkningen vokser. Relationer bliver til varer, rejser, det koster penge at komme uden for døren, ud til andre, ud af ensomheden. 750.000 seniorer har en indkomst lige over EU's fattigdomsgrænse.

Arbejdet med at skabe sociale netværk, mere livskvalitet og bekæmpe ensomhed blandt ældre bliver et væsentligt område i arbejdet med at styrke civilsamfundet.

I løbet af projektet er der bl.a. givet disse råd:

- Man skal blive ved med at undre sig, gøre nytte for andre, opleve andres taknemmelighed og sin egen. Bidrage til fællesskabet, bruge sine erfaringer.
- Man får det, man giver. Veje ud af ensomhed: at yde, gøre nytte for andre.

- Det er vigtigt, at de ensomme får at vide, at der er brug for dem fremfor, at de skal deltage i et foredrag eller lignende.

Hvorfor arbejde med ensomhed?

De korte svar er:

1. Fordi ensomhed er ødelæggende.
2. Fordi medmenneskelighed og fællesskaber gør en forskel.

Formand for Dansk Blinde Samfunds Kvinder på Frederiksberg Susanne Tarp har været en del af projektet og har suppleret med informationer om foreningen og dens arbejde. Mange blinde og svagtseende – også i Nordjylland – har følt sig meget alene i det forløbne år. Foreningen har i årets løb planlagt forskellige oplæg og efterfølgende samtaler på nettet for deres medlemmer. Foreningen har købt adgang til ZOOM, og møderne er foregået på denne platform. Hvert møde er startet en halv time før det anførte tidspunkt. Alle tilmeldte deltagere havde forud for møderne afleveret deres telefonnummer. Hvis deltagere ikke var kommet på ZOOM til den aftalte tid, blev de ringet op og guidet. Møderne havde været en stor succes.

Spændende *indblik* i dansk og arabisk kultur

Folkevirke er i samarbejde med Amal Hayat Denmark og Interkulturelt Kvinderåd klar med en spændende række debatmøder

Af Jeanne Bau-Madsen

Under overskriften "Debatter om dansk og arabisk kultur" vil Folkevirke i samarbejde med Amal Hayat Denmark og Interkulturelt Kvinderåd i de kommende måneder fortsætte med en spændende række debatmøder.

Det overordnede formål med debatrækken er en øget kulturforståelse. Der er tale om et tværkulturelt projekt, som på nye måder skal være med til at øge den mellemfolkelige forståelse og som samtidig kan være med til at vise nye måder, som kan være med til at øge engagementet i demokratiske problemstillinger.

Der vil i alt blive holdt otte debatmøder i løbet af 2021 og foråret 2022. To af møderne er blevet gennemført i 2021, mens andre er under forberedelse.

Det er gratis at deltage i alle møder, men tilmelding til Folkevirke er nødvendig.

Bindende tilmelding senest 4 dage før via mail til:
folkevirke@folkevirke.dk

Den 6. marts. Mødets tema er "Dansk-Arabisk musikkultur".

Kl. 11.00: Bilal Irshed giver eksem-

pler på arabisk musik og giver deltagerne et indblik i den særlige arabiske musiktradition.

Bilal Irshed er palæstinensisk-dansk oudspiller og komponist og har de sidste 13 år haft base i Danmark. Han er født og opvokset i Daburiyya i det nordlige Galilæa og flyttede senere til Jerusalem for at studere oud på konservatoriet for musik og dans.

Han er anerkendt for at have sin egen unikke fortolkning af mellemøstlig musik. Hans kunstneriske virke har fokus på at skabe interesse for den klassiske og kvalitetsbevidste dimension af mellemøstlig musik og kultur.

Kl. 13.00: Frokost.

Kl. 14.00: Korleder for "Verdens Sirener", **Maria Kynne**. I sin musikalske gennemgang af dansk musiktradition tager hun udgangspunkt i Højskolesangbogen og foretager forskellige punktnedslag i den.

Maria Kynne har skrevet sange siden 1986. Hun har hovedsagelig komponeret og skrevet tekster til sig selv og egne ensembler. Har derudover skrevet tekster til Thomas Reil, Katrine Madsen og melodier til Iben Krogsdals salmer og børnesange. Hun har også skrevet

musik til børneforestillingen "Snedronningen og Ørkenprinsessen" og tekst til en sats i John Sunds nye værk "Impressions", som blev udgivet i 2013. For tiden koncentrerer hun sig om nye salmemelodier til bl.a. Iben Krogsdals salmetekster og korarrangementer til diverse kor.

Eftermiddagen afsluttes med, at der dannes et fælles sangkor.

Kl. 16.00: Afslutning.

Den 31. marts. Mødets tema er "Den demokratiske udfordring".

Deltagerne mødes på Christiansborg klokken 10.00.

Kl. 10.00: Tur op i Tårnet på Christiansborg.

Kl. 10.50: Frokost i Snapstinget.

Kl. 12.00: Rundvisning på Christiansborg.

Kl. 14.00: Debatmøde, hvor **Bertel Haarder** lægger op til debat om "Demokratisk dannelse og debatkultur".

Det er gratis at deltage i alle møder, men tilmelding til Folkevirke er nødvendig.

Bindende tilmelding senest 4 dage før via mail til:

folkevirke@folkevirke.dk

**Landet over
tilrettelægger Folkevirke
møder, foredragsrækker,
studiekredse, temamøder,
kurser og lejre,
hvor alle kan deltage.**

Ved redaktionens slutning
forelå der oplysninger
om disse arrangementer.

Mere detaljerede oplysninger kan fås
ved henvendelse til
Folkevirkes kontor,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K,
telefon 33 32 83 11
(bedst tirsdage mellem kl. 9 og 16)
eller folkevirke@folkevirke.dk

Desuden kan der ses en opdateret oversigt
over arrangementer på Folkevirkes
hjemmeside www.folkevirke.dk

Du kan også følge Folkevirke på Facebook.

Folkevirkes møder former sig som
åbne debatter om aktuelle emner,
hvor deltagerne som regel
tager udgangspunkt i et oplæg.
**Folkevirkes møder er åbne
for alle interesserede!**

» REGION HOVEDSTADEN

BORNHOLM

Kontakt:

Marianne Kofod Pedersen,
Svanekevej 32, 3740 Svaneke
Tlf. 56 49 21 65

KØBENHAVN

»På Folkevirke«

Niels Hemmingsens Gade 10,
1153 København K.

Kontakt:

Folkevirke,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K. eller
Jeanne Bau-Madsen
Tlf. 21 27 62 19
folkevirke@folkevirke.dk

Folkevirkes Litteraturkreds i København

Mødestedet er Folkevirke,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K.
Tlf. 33 32 83 11

Debatmøderne foregår på torsdage kl. 12.00-14.30.

Datoer og bøger er aftalt
af studiekredsen.

Der betales kontingent for hele
sæsonen ved kursusstart
(efterår og forår) i alt 600 kr.

Litteraturkredsen har eksisteret i
flere år, og der kommer hele tiden nye
medlemmer. Men der er plads til flere,
som har lyst til at engagere sig i en
levende og vedkommende debat.

Kontakt:

Britta Poulsen
Tlf. 46 36 56 32

KØBENHAVNS VESTEGN

Vestegnens Litteraturkreds

Møderne holdes den sidste tirsdag
i hver måned.

Møderne holdes fra kl. 14.00 til 17.00 i
Ildrætsanlæggets lokaler på Sportsvej
i Glostrup.

22. februar

Debat med udgangspunkt i bogen
"Hvor flodkrebene synger" af
Delia Ovens, som fremlægges af:
Ellen Kristiansen.
Dagens digt: Ingelise Olsen.

29. marts

Debat med udgangspunkt i bogen
"Kaptajnen og Barbara" af
Ida Jessen. Den fremlægges af:
Ingelise Olsen.
Dagens digt: Annelise Bohn.

26. april

Debat med udgangspunkt i bogen
"Gennem Sprækkerne" af
Marianne Iben Hansen,
som fremlægges af: Doris Nyrup.
Dagens digt: Birgit Kristensen.

31. maj

Under planlægning.

Tilmelding og kontakt:

Formand:
Ellen Kristiansen,
Vegavænget 41, 2620 Albertslund
Tlf. 40 84 62 07
elhart08@gmail.com
Næstformand:
Ingelise Olsen,
Glentehusene 52, 2620 Albertslund
Tlf. 60 47 89 92
prebon@webspeed.dk

Kasserer:

Annelise Bohn,
Nørretofte Alle 9, 2500 Valby
Tlf. 21 68 02 42
familienBohn@hotmail.com

Revisor:

Anne Birthe Kyed,
Rendsagervej 253, 2625 Vallensbæk
Tlf. 23 41 23 36
abk@Kyed.us

» REGION NORDJYLLAND

FOLKEVIRKE VESTHIMMERLAND

Alle arrangementer foregår på
Farsø Sognegård, Søvej 3 i Farsø
kl. 14.00-16.15,
hvis ikke andet er nævnt.
Entré og kaffe med kage – 90 kr.

Kontakt:

Formand:
Tove Kristensen,
Hans Egedes Vej 120, 9600 Aars
Tlf. 20 87 64 12
tovekaren120@gmail.com
Næstformand:
Else Thirup, Aars
Tlf. 23 25 28 17
Sekretær:
Lone Nørgaard,
Svoldrupvej 122, Vognsild, 9600 Aars
Tlf. 98 65 82 57
pelonor122@gmail.com
Bestyrelsesmedlemmer:
Margrethe Dam Hansen, Farsø
Tlf. 41 59 33 34
Ellen Kahr Thomsen, Blære
Tlf. 98 66 62 05
Suppleanter:
Mona Jensen, kasserer,
Aalborgvej 4, Hornum, 9600 Aars
Tlf. 22 40 29 58
Mona22402958@gmail.com
Iris Brink Hansen, Risgårde
Tlf. 98 63 60 42

Vesthimmerlands

Litteraturkreds

Vesthimmerlands Litteraturkreds er
midlertidig lukket pga. COVID 19.
Kontakt: Studiekredsleder Iris Brink
Hansen, Risgårde, tlf. 98 63 60 42.

REGION MIDTJYLLAND**HERNING**

Møder afholdes i Betania, Torvet 9, Herning. Møderne foregår hver anden mandag kl. 14.00-16.00. Alle er velkomne til at møde en halv time, før mødet begynder. Der er kaffe-pause på ca. 15 min., hvor man kan nyde sin medbragte kaffe. Der er også mulighed for at købe kaffe.

Medlemskontingentet for hele sæsonen er 200 kr. Hvert møde koster 40 kr. for medlemmer og 60 kr. for ikke-medlemmer. Satsene er også gældende for pensionister.

14. februar

Jørgen Tværmose Andersen tager udgangspunkt i sin bog om "Kirsten Marie og drengene", som er et lille spejlbillede fra livet på den fattige midtjyske hede omkring Kølkhøj i det 19. århundrede.

28. februar

"Demens – ressourcer og sårbarheder". Ergoterapeut Mette Søndergaard giver gode ideer til, hvordan vi håndterer ændret adfærd hos familiemedlemmer og personer fra omgangskredsen.

14. marts

Generalforsamling.

28. marts

"Min vej fra Sibirien til Danmark". Organist Elena Vas Andersen fortæller om sit liv i det nordligste Sibirien, og hvordan det gik til, at hun havnede i Danmark i 2001.

Maj

Under planlægning – en udflugt.

Bestyrelse:

Formand:
Lene Lund,
Emil Resensvej 47, Herning
Mobil 29 92 58 50
Næstformand:
Iben Brock,
Spinkebjerg 31, Gjellerup, Herning
Mobil 22 12 95 53
Kasserer:
Tove Kattrup,
Karen Blixens Vej 1P, Ikast
Mobil 40 70 90 51

Bestyrelsesmedlemmer:
Tytte Vestergaard Olesen,
Laubsvej 15, Herning
Mobil 25 80 50 67
Birde Lindholm,
Sabroesvej 3D, 4. sal, dør 5,
Herning
Mobil 23 67 76 75
Suppleanter:
Hanne Østergaard,
Østre Kirkevej 38, 2. sal, Herning
Mobil 20 41 11 40
Doris de Voss,
Ørnevej 32, Herning
Mobil 21 66 06 32

HOLSTEBRO

Kontakt:
Karen Margrethe Madsen
Tlf. 97 41 40 92

REGION SJÆLLAND**ROSKILDE**

Kontakt:
Britta Poulsen
Tlf. 23 46 45 95
britta.poulsen@privat.dk
Kirsten Rudfeld
Tlf. 29 61 28 81
rudfeld@webspeed.dk

ØLSTED

Litteraturstudiekreds
Vi mødes hver 6. uge og planlægger fra gang til gang.

Kontakt:

Lis Timmermann,
Hermelinvej 9, 3310 Ølsted

UDLAND**GRØNLAND**

Folkevirke i Nuuk
Kontakt:
Rebekka Olsvig,
Jens Kreutzmann Aqq 30,
postboks 575,
3900 Nuuk, Grønland

Folkevirke Landsorganisation og Amal Hayat Denmark:

Veje mod mere lige muligheder

Amal Hayat Denmark og Folkevirke Landsorganisation vil sætte fokus på **ghettolister** og de **problematikker**, som knytter sig til forholdene blandt børn og unge med etnisk baggrund. Projektet tænkes gennemført med **tre debاتمøder** og derefter et **større, offentligt debاتمøde** med deltagelse af fagfolk og interessenter. Derefter en evaluering, som skal udbygges i et debat-hæfte med artikler fra centrale personer i debatten samt opsummering og evaluering af et spændende arrangement.

Datoer for kommende møder:

- 8. marts 2022 kl. 16.00-18.00
- 4. april 2022 kl. 16.00-18.00
- 10. maj 2022 kl. 16.00-19.00

Alle møder holdes i Kvindernes Bygning i mødelokalet på 3. sal.

Det er muligt at deltage i en eller flere debatdage – det afhænger helt af den enkeltes kalender. Debatmøde og et senere udarbejdet debathæfte skal bruges til afsæt for en offentlig høring efter sommerferien samt forslag om praktiske tiltag i udsatte områder.

Projektet tager afsæt i tre af FN's verdensmål:

- 4: Kvalitetsuddannelse.
- 5: Ligestilling mellem kønnene.
- 10: Mindre ulighed.

Samlet set bliver det dermed også et afsæt i FN's verdensmål om bæredygtighed.

Med projektet **"Veje mod mere lige muligheder"** skal der sættes fokus på "ghettobegrebet" og mindre ulighed.

Med projektet ønsker Folkevirke at være med til at skabe et oplyst fundament for en åben og fordomsfri debat om børn og unges muligheder i ghettoområder.

Men vi skal turde tale om problemerne og handle derefter: Vi fokuserer især på holdninger og meninger om bl.a. de etniske drenge, og om vi giver de drenge en reel chance for at vise, hvem de er, og hvad de kan.

Disse børn har massive psykosociale problemstillinger, som ikke kan fjernes ved at tvangsfjerne børnene.

Med projektet håber Folkevirke ligeledes at kunne være med til at sikre, at alle kan skabe et godt liv med ordentlige forhold, uanset hvilken livsbane de vælger.

Hvis der skal sættes en stopper for den udvikling, er det vigtigt, at man tør tale om problemerne og handle på dem.

Den 8. marts kl. 16-18 er oplægholderne advokat, formand for Foreningen af Udlændingeretsadvokater Jytte Lindgård og chef for foreningen "Fisken", Ena Juhl.

VERDENSMÅL
for bæredygtig udvikling

Programmet for dagen

Kl. 16.00-16.15:

Intro og præsentationsrunde.

Kl. 16.15-16.45:

Om sårbare unge, etniske drenge og bekæmpelse af de mønstre, som fastholder børn og unge i et liv med dårlige muligheder og fremtidsudsigter.

Kl. 16.45-17.15:

Unge og udsathed: unges muligheder i ghettoområder og manglende muligheder.

Kl. 17.15-17.25:

Pause.

Kl. 17.25-17.45:

Opsummering og drøftelse af risikogrupperne.

Kl. 17.45-18.00:

Afslutning.

Deltagelse i møderne er **gratis**, men af hensyn til evt. COVID-19-restriktioner og praktiske forhold er det nødvendigt med forhåndstilmelding til Folkevirke på e-mail: folkevirke@folkevirke.dk